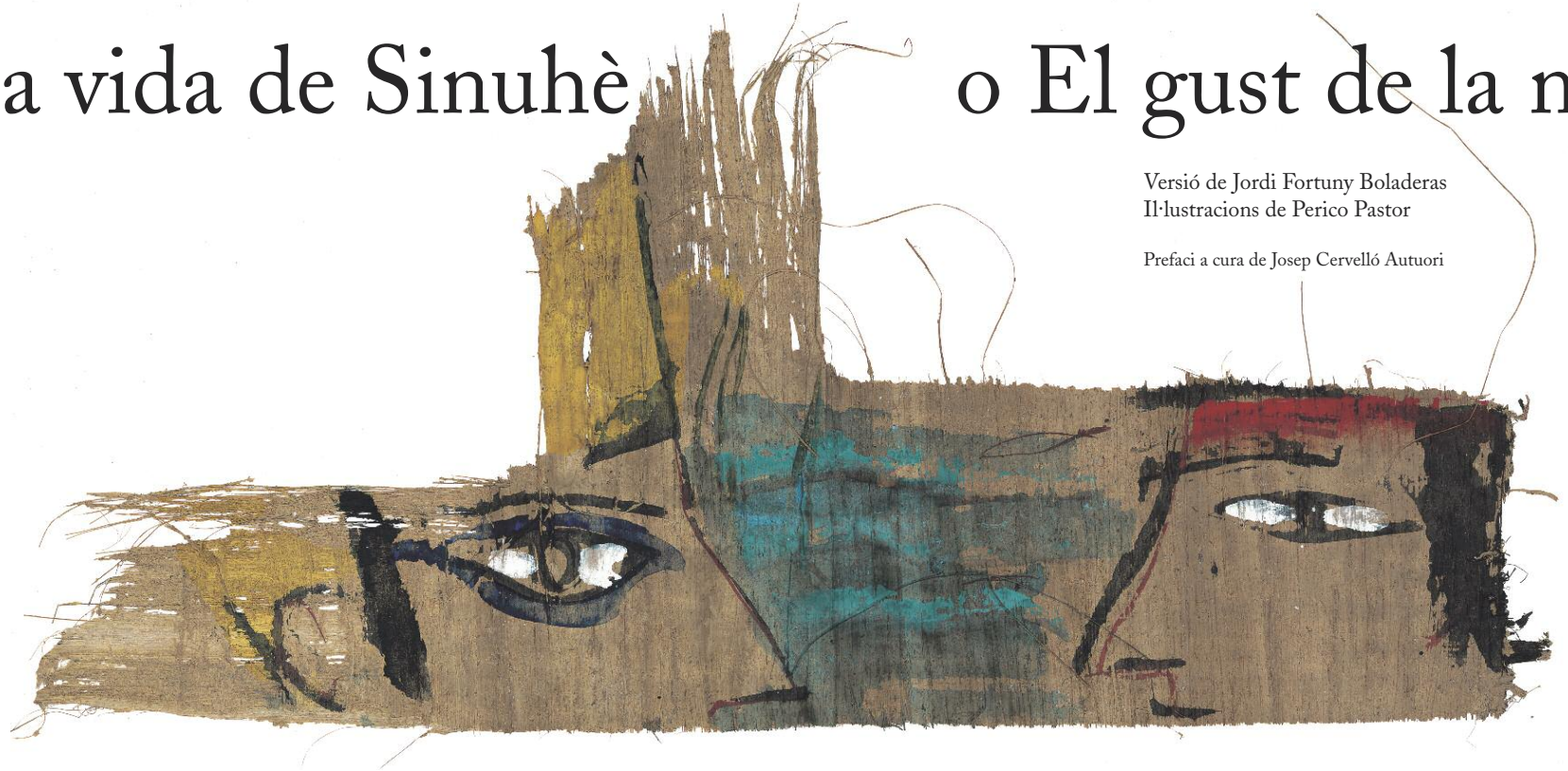

La vida de Sinuhè o El gust de la mort

La vida de Sinuhè o El gust de la mort

Versió de Jordi Fortuny Boladeras
Il·lustracions de Perico Pastor

Prefaci a cura de Josep Cervelló Autuori

Presentació

Una amiga comuna ens informà que Jordi Fortuny havia fet una traducció de *La vida de Sinuhè*. La nostra reacció va ser de curiositat i vam demanar al traductor que ens la deixés veure. Hi havia tres sòlides raons per fer-ho: el prestigi d'un dels textos literaris més antics de la humanitat, la sensibilitat lingüística de Jordi Fortuny que garantia una traducció amb qualitat literària i la seva passió —i la seva competència— per l'antic Egipte. La Junta de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona, després de llegir el text, va decidir que valia la pena intentar publicar-lo. És a dir, intentar convertir *La vida de Sinuhè* en una obra d'art d'aquelles en què, com va escriure Maragall, «hi col·laboren molts, des de l'artista que dibuixa i decora, fins al tipògraf i l'enquadernador que posen també el seu gust i la seva mà en la composició d'aquella unitat que s'anomena llibre, donant-li caràcter i harmonia».

L'essencial, però, en un llibre de bibliofília és el text i és pel text que es construeix l'homenatge d'unes formes excepcionals. El lector d'aquesta traducció està a punt d'entendre el perquè. Certament *La vida de Sinuhè* és un testimoni històric molt valuós del que succeïa a Egipte fa més de 4.000 anys, però això interessa sobretot als egiptòlegs. El que fa de *La vida de Sinuhè*, com de qualsevol text clàssic, un text valuós —literàriament valuós— és la capacitat d'expressar sentiments comuns als homes de qualsevol època: a *Sinuhè* el lector hi trobarà, per exemple, la por que fa fugir el protagonista del seu país; un sofriment físic insuportable com el de la set; o l'experiència d'envellir. Però en el centre del relat hi ha, sobretot, el desig d'un home de tornar al seu país després d'un llarg exili. Aquest no és un incident més, sinó la culminació del procés que ha seguit el protagonista i el tema central de l'obra que es sintetitza en aquesta pregària:

> Oh déu, qualsevol sigueu,
> vós que vàreu ordenar
> aquesta meva fugida,
> mostreu la vostra clemència
> i torneu-me cap a Egipte.
> Vós podeu fer, certament,
> que jo pugui veure el lloc
> on el meu cor sempre ha estat.
>
> Què pot haver-hi més gran
> que el fet d'unir el meu cadàver
> amb la terra on he nascut?

La magnífica traducció de Jordi Fortuny —«fresca, viva, planera», com escriu Josep Cervelló— fa que ens arribi amb una gran expressivitat.

Teníem la traducció i l'autorització de Jordi Fortuny de publicar-la, però calia també facilitar als lectors l'accés al text entre el «garbuix de deesses i epítets» de què parla Jordi Fortuny. I, aleshores, gràcies als bons oficis del traductor ens arribà el prefaci de Josep Cervelló, professor d'Egiptologia de l'Institut d'Estudis del Pròxim Orient Antic (UAB). És un text excepcional que li agraïm molt. No només per la seva brillant erudició, que ens facilita una lectura del text en el seu context, sinó també per la seva sensibilitat literària: la manera com explica el caràcter literari de *Sinuhè* —en el marc dels textos egipcis— és brillant i convincent. Per a Josep Cervelló *Sinuhè* és «l'obra mestra de la literatura egípcia» i després de llegir el seu prefaci nosaltres hi podem accedir i fruir com mereix. Gratitud per la seva aportació és, em sembla, la paraula exacta.

Faltava la il·lustració, que vam encomanar, sense dubtar-ho ni un moment, a Perico Pastor, un pintor amb una eloqüència més forta, més directa, més espontània i més lliure del que és habitual, avui, en pintura. Pastor —dibuix, color, textura— aconsegueix servir el text il·lustrant-lo amb evocacions de la cultura egípcia —matèria i forma— i, alhora, crear imatges que, afortunadament, són molt «Perico Pastor», és a dir plenes de la vitalitat, de l'elegància i de l'expressivitat que el caracteritzen. L'Associació de Bibliòfils de Barcelona se sent molt honorada amb la incorporació de Perico Pastor entre els seus il·lustradors.

I queda encara un últim reconeixement —i gratitud— a la magnífica feina duta a terme per Edicions de l'Eixample. Col·laborar amb ells és, sempre, garantia d'aconseguir un treball de bon gust i impecable. I, alhora, és també el privilegi de compartir amb ells una mateixa passió pel llibre i per la feina ben feta.

Ramon Pla i Arxé
Membre de la Junta Directiva de l'ABB

Prefaci

Som al principi de la XII dinastia. Egipte ha deixat enrere els temps de la divisió política que havien succeït la caiguda del Regne Antic i els temps convulsos de la reunificació de les «Dues Terres» protagonitzada per Mentuhotep II, de la XI dinastia, senyor de Tebes i fundador del Regne Mitjà (*ca.* 2050 aC). La unitat del país és, però, encara precària i el poder del sobirà és fràgil, mentre que les forces centrífugues representades pels senyors locals i les intrigues de la cort segueixen essent una amenaça per a una i altre. I en efecte, el primer rei de la XII dinastia, Amenemhat, ha mort assassinat per una conjura d'harem en la qual sembla que hi ha implicats una esposa reial i un príncep fill d'ambdós, ella darrera hereva, potser, de la línia dinàstica de la XI dinastia. Perquè Amenemhat no era de sang reial. Havia estat visir o primer ministre del darrer epígon de la dinastia unificadora —que desapareix de la història de manera obscura— i havia assumit una reialesa que no li estava destinada (*ca.* 1990 aC). Els conjurats han escollit bé el moment per cometre el seu crim: l'any 30 del regnat d'Amenemhat. Quan un faraó egipci complia trenta anys de regnat, havia de sotmetre's a l'anomenat *festival de Sed*, un ritual de rejoveniment de la seva persona i de renaixement del cosmos sencer, ja que, d'acord amb la doctrina egípcia de la reialesa, passat aquest temps les forces reials estaven debilitades i els calia una regeneració. L'any 30 d'un regnat coincidia, per tant, amb el moment de més debilitat de la persona del faraó. Els conjurats, però, no han reeixit en el seu objectiu final i el príncep Sesostris, fill primogènit i hereu legítim d'Amenemhat, ha pujat al tron (*ca.* 1960 aC).

És en aquest context històric i polític que un escriptor de la cort redacta *La vida de Sinuhè*. Diversos indicis, continguts al mateix text o procedents d'altres fonts textuals o arqueològiques, permeten pensar que la composició data entre els anys 10 i 17 del mateix

Sesostris I, és a dir, de la primera part del seu llarg regnat de més de quaranta anys. Arribat al poder, Sesostris ha actuat amb duresa contra els responsables i els executors de la mort del seu pare, mentre que ha sabut combinar la fermesa i la magnanimitat envers els seus cortesans i els senyors locals i, d'aquesta manera, ha posat les bases de la recentralització de l'Estat que duran a terme els seus immediats successors. Tots aquests fets constitueixen el marc històric i argumental del nostre relat i, com tindrem ocasió d'assenyalar, són clau per entendre alguns aspectes de la trama.

Però el *Sinuhè* no és un text «històric» ni un text «reialista», per bé que la història i el reialisme hi estiguin presents de manera determinant. El *Sinuhè* és, per damunt de tot, una creació literària, l'obra d'un escriptor. De fet, es tracta de l'obra mestra de la literatura egípcia i d'un dels seus textos «clàssics» per excel·lència, tant pel que fa a la llengua com pel que fa a la tradició i la transmissió literàries.

La llengua de redacció del *Sinuhè* és l'*egipci mitjà* (també anomenat, precisament, *clàssic*), la segona de les cinc fases que va travessar la llengua egípcia en la seva llarga evolució de cinc mil anys (es tracta de l'evolució lingüística documentada per testimonis escrits més llarga de la història de la humanitat). L'egipci mitjà va ser la llengua parlada i escrita a Egipte des del Primer Període Intermediari (etapa que s'estén entre el Regne Antic i el Regne Mitjà) fins a la primera meitat del Regne Nou, és a dir, entre aproximadament 2200 aC i 1350 aC. A principis del Regne Mitjà, coincidint precisament amb els regnats d'Amenemhat I i de Sesostris I i arran de les noves necessitats administratives que la reorganització de l'Estat generava, una nova i dinàmica elit d'escribes va aparèixer a la cort. Aquesta elit va fundar una escola, a la qual arribaven aprenents d'escribes procedents de tot el país, i es va erigir en una veritable «acadèmia de la llengua», que va procedir a una intensa tasca de depuració i fixació de la llengua escrita, especialment la dels textos àulics, religiosos, funeraris i literaris. D'una banda, va reduir el nombre de signes jeroglífics i hieràtics emprats (dels mil del Regne Antic es va passar als set-cents cinquanta de la llengua clàssica, dels quals uns dos-cents cinquanta eren els més utilitzats), així com el nombre de variants gràfiques de les paraules (de les diverses grafies que una mateixa paraula podia tenir en el Regne Antic es va tendir a passar a una única grafia estàndard). D'altra banda, va fixar una veritable norma acadèmica, que, entre altres coses, va rebutjar girs morfosintàctics i expressions considerats excessivament col·loquials. Així, sabem que mentre la llengua parlada anava evolucionant i transformant-se profundament (evolució que s'entreveu en els textos de caràcter administratiu i quotidià, menys subjectes a la norma), la llengua escrita dels textos «cultes» va mantenir una notable homogeneïtat fins a mitjan Regne Nou.

Aquesta llengua «culta» i acadèmica, però en la seva vessant més genuïna i literàriament productiva, és la llengua de *La vida de Sinuhè*. De fet, podríem dir que en el *Sinuhè* les capacitats expressives i el desplegament gramatical d'aquesta llengua arriben a la seva culminació. El text es caracteritza per la seva riquesa en vocabulari i en tota mena de girs i construccions gramaticals, alguns poc usuals i expressament cercats per l'autor com a efectius recursos expressius. Això contrasta amb el que succeeix amb altres textos narratius contemporanis o posteriors, que, procedents en molts casos del domini oral, mantenen sovint el caràcter repetitiu i formulari propi de l'oralitat. El *Sinuhè* és, ben al contrari, l'obra d'un escriptor, concebuda i creada com a composició escrita. Es tracta, doncs, d'un veritable compendi de gramàtica i retòrica egípcia «clàssica», i aquesta és la raó per la qual, encara avui, és utilitzat com a text bàsic per a l'ensenyament de l'egipci mitjà a les universitats.

L'egipci mitjà de la literatura i dels textos religiosos i àulics va ser sentit pels mateixos egipcis com una llengua de prestigi. Per això, quan a mitjan del Regne Nou va ser definitivament substituït per la llengua parlada —l'anomenat *neoegipci*— en els textos quotidians, literaris i àulics, va ser mantingut, en canvi, per als textos sagrats, convertit en una llengua «de tradició», una mica com el llatí en l'edat mitjana i moderna europees. En aquesta nova funció, el seu ús es va perllongar fins al final mateix de la civilització egípcia antiga, al segle IV dC (el text jeroglífic de la cèlebre pedra de Rosetta, un decret ptolemaic del segle II aC, està escrit en aquesta modalitat lingüística). I és per això, també, que en Època Ramèssida, és a dir, en la segona meitat del Regne Nou, les obres literàries en egipci mitjà, com a obres «clàssiques», van ser objecte d'estudi i de còpia en les escoles d'escribes. Juntament amb altres textos de caràcter més pròpiament escolar

(com la *Kemyt*, un recull de formularis epistolars, de llistes de frases i expressions d'utilitat per a l'escriba i d'escrits sobre la bondat de la professió d'escriba, obra de l'elit d'escribes reformadors contemporanis de l'autor del *Sinuhè*) i amb altres obres literàries (com la *Instrucció d'Amenemhat al seu fill Sesostris*, també contemporània del *Sinuhè* i de la qual tornarem a parlar), *La vida de Sinuhè* va ser una de les més conegudes i copiades.

Així, el nostre text ens ha estat transmès a través de cinc papirs i vint-i-cinc òstraka (fragments de pedra o ceràmica inscrits, utilitzats, per exemple, pels aprenents d'escriba). Quatre dels papirs daten del Regne Mitjà mateix (XII i XIII dinasties) i són, per tant, molt propers al marc històric del relat i al moment de la seva composició. El cinquè papir i tots els òstraka daten, en canvi, de l'Època Ramèssida (XIX i XX dinasties). Els manuscrits més complets són el papir B o papir de Berlín 3022, que data de finals de la mateixa XII dinastia, el papir R o papir del Ramesseum (Berlín 10499 *verso*), que data de la XIII dinastia, i l'òstrakon de l'Ashmolean Museum d'Oxford, que data de l'Època Ramèssida. El papir R és el que transmet el text de manera més acurada, però en recull només el primer terç i fragments del segon. El papir B, també de molt bona qualitat, ofereix el text pràcticament complet (només li manquen les primeres línies). Entre els dos, per tant, posseïm la totalitat de l'obra i en una versió molt propera a l'original. L'òstrakon de l'Ashmolean recull també pràcticament l'obra sencera, però es tracta d'un exercici d'escriba amb nombrosos errors i de data ja molt tardana. Tant els papirs com els òstraka estan escrits en escriptura *hieràtica* (o sigui, cursiva), que era la que es feia servir per a la literatura i sobre aquests materials escripturaris (mentre que el jeroglífic, que era l'escriptura «capital», estava reservat per als textos sagrats, funeraris i àulics esculpits o pintats sobre pedra o fusta).

A més de la riquesa de la tradició manuscrita, altres factors demostren la consideració d'obra clàssica que el *Sinuhè* va tenir entre els egipcis. D'una banda, moltes de les seves frases o expressions reapareixen en textos posteriors, des del Regne Nou fins a la Baixa Època, tant reials (com l'estela de Piankhy, el faraó kushita) com particulars (com la biografia d'Amenemheb, en què s'al·ludeix a la mort de Thutmosis III en els mateixos termes que s'empren per descriure la d'Amenemhat al principi del nostre relat). D'altra banda, el papir R va ser trobat en una tomba anònima del Regne Mitjà descoberta sota els magatzems del Ramasseum o temple funerari de Ramsès II (XIX dinastia, Regne Nou), a Tebes oest. Es trobava en una caixa que contenia diversos papirs literaris, rituals, màgics, onomàstics i administratius. El mateix papir R conté, en el *recto*, el principi d'una altra famosa narració del Regne Mitjà: *L'oasita eloqüent*. I pel que fa al papir B, tot i que el seu origen precís és desconegut, sabem que prové també d'una tomba tebana i que molt probablement formava part d'una segona col·lecció de textos, ja que la seva història està estretament lligada a la de dos altres papirs que contenen, novament, el conte de *L'oasita eloqüent* i un altre cèlebre text literari: el *Diàleg del desesperat amb la seva ànima*. Aquestes «biblioteques funeràries», amb les quals els difunts es feien enterrar, demostren que entre l'elit lletrada egípcia hi havia veritables amants de la literatura i dels llibres i que el *Sinuhè* formava part ineludible de les preferències d'aquests lectors.

A més d'una obra clàssica de la literatura egípcia, *La vida de Sinuhè* és també una de les primeres creacions literàries egípcies en termes absoluts. Què s'entèn exactament per *literatura* quan parlem d'una civilització antiga de «discurs mític» com l'egípcia? I quan apareixen a Egipte les primeres obres literàries pròpiament dites? Els textos produïts per qualsevol civilització poden distingir-se en dues grans categories. Els textos *referencials* són aquells que fan al·lusió a les veritats objectives del món, entès com el *referent* extern a l'ésser humà. Els textos *autoreferencials* són, en canvi, aquells la raó d'ésser dels quals és el mateix text i l'expressió del jo emissor, de manera que es col·loca l'individu, i no la realitat exterior, en el centre del discurs. Es tracta, en definitiva, de l'oposició entre veritat objectiva i universal i experiència individual. En les civilitzacions de «discurs mític», els textos referencials són els sagrats, que transmeten veritats essencials i objectives, com ho fan els textos científics en la nostra cultura de «discurs logicoracional». Els textos autoreferencials són, en canvi, els textos literaris, que a Egipte poden referir-se tant a les expectatives que la societat posa en l'individu com als anhels, els sentiments i les experiències particulars del mateix individu. L'egiptòleg italià Antonio Loprieno ha designat aquestes dues perspectives literàries amb els termes grecs *topos* i *mimesis*. A la primera categoria pertanyen les anomenades *instruccions*, textos sapiencials

posats normalment en boca d'un pare, alt dignatari o rei, que alliçona el seu fill en la norma moral o política. Una de les instruccions més cèlebres és, precisament, la ja esmentada *Instrucció d'Amenemhat al seu fill Sesostris*, de principis de la XII dinastia. Aquí, el rei Amenemhat I explica al seu fill i successor Sesostris I les circumstàncies de la seva pròpia mort, com ha estat víctima d'una conjura d'harem, com ha estat sorprès amb traïdoria mentre dormia per alguns membres de la seva pròpia guàrdia personal i com no ha pogut defensar-se perquè… «no hi ha heroi de nit, no hi ha qui pugui combatre sol». A la categoria de la *mimesis* correspon el gènere literari dels contes, que relaten les aventures d'herois individuals i al qual pertany el nostre *Sinuhè*. En aquesta categoria s'inclou també el gènere poètic, representat pels cants d'arpistes (tema del *carpe diem*) i per la poesia eroticoamorosa, i el gènere «filosoficomoral», com el ja esmentat *Diàleg del desesperat amb la seva ànima*, en què un home disgustat amb el món i la vida desitja la mort, mentre la seva ànima mira de confortar-lo.

Durant el Regne Antic, no hi ha constància de l'existència de textos literaris, ni sapiencials ni narratius (la qual cosa no treu que hi hagués, com és més que probable, narrativa i poesia popular orals). Tots els textos són de caràcter referencial, com els *Textos de les Piràmides*, inscrits en les piràmides reials del darrer rei de la V dinastia i dels reis i reines de la VI, el corpus de conjurs funeraris més antic de la història de la humanitat del qual tenim testimoni. La literatura egípcia pròpiament dita apareix justament al principi del Regne Mitjà, coincidint amb els fets que descriu *La vida de Sinuhè* i amb el moment de la seva pròpia composició. El nostre text constitueix, per tant, alhora, l'obra mestra de la literatura egípcia, un dels seus grans clàssics i una de les seves primeres manifestacions. Van ser, molt probablement, els fets que es van viure durant el Primer Període Intermediari, amb la caiguda del Regne Antic, el fraccionament polític del país i el sorgiment d'una nova consciència individual, els que van propiciar l'aparició de l'«actitud literària».

Cal dir, però, que la manifestació del jo no era completament nova a principis del Regne Mitjà. De finals del Regne Antic daten un seguit d'«autobiografies» funeràries en les quals els egiptòlegs han reconegut un precedent, per bé que llunyà, de l'«actitud literària». La finalitat d'aquestes autobiografies és la de mostrar fins a quin punt el difunt ha acomplert allò que s'espera de tot alt dignatari; s'enumeren els seus càrrecs i títols honorífics, es fa al·lusió a les ofrenes funeràries i a com aquestes ofrenes li permetran assolir el més enllà i, de vegades, s'al·ludeix a missions dutes a terme pel difunt per encàrrec del faraó. Es tracta, en general, de textos formularis i estereotipats, en què, més que una expressió real de l'individu, hi ha, ans al contrari, una presentació de l'individu en termes de patró col·lectiu, d'acomodament a una norma de comportament social. És, però, en les parts dedicades a l'explicació d'eventuals missions realitzades pels protagonistes on el text pren una forma més narrativa i on els estudiosos han vist el precedent d'obres literàries com el *Sinuhè*. I en efecte, en el passat, el nostre text havia estat considerat, per paral·lelisme, l'autobiografia d'un personatge històric. Però les autobiografies difereixen profundament d'un text com el *Sinuhè* en aspectes essencials, com ara el pes específic del component narratiu (mínim en les primeres i raó de ser del segon, que és un relat) i la conseqüent proporció entre mèrits i accions (els primers dominen en les autobiografies, mentre que el *Sinuhè* és essencialment acció). Per una altra banda, el *Sinuhè* és riquíssim en diàlegs vius i fonamentals per a la trama i en passatges al·lusius als pensaments i la psicologia de l'heroi, coses totalment absents en les autobiografies. Però la principal diferència rau en el fet que les autobiografies ho són de personatges històrics, mentre que el *Sinuhè*, com dèiem més amunt, és un relat fictici, la inspirada creació d'un escriptor ben conscient d'estar fent literatura. Si l'autobiografia es basava en el mèrit, entès com a expectativa social, com a demostració de lleialtat envers el rei i com a contribució al bé col·lectiu, podríem dir que la raó literària de ser del *Sinuhè* rau en l'*antimèrit*, en un fet poc decorós que, com veurem, desencadena l'acció i la determina fins al final.

La trama de *La vida de Sinuhè* està basada en un seguit de silencis, de coses no dites, a les quals s'al·ludeix sense acabar de fer-les mai explícites. Però són, en gran mesura, silencis per a nosaltres, lectors occidentals del segle XXI, no tant per als receptors egipcis als quals estava destinat el relat, que sabien com omplir alguns buits i podien imaginar com omplir els altres. En efecte, podríem dir que els silencis en què se sustenta la trama

del *Sinuhè* són de dos ordres. D'una banda hi ha silencis «d'autor» o «socials», coses que l'autor no diu perquè no les pot dir. La mort violenta d'un faraó és un fet abominable, rebutjable, contrari a la *maat*, és a dir, a l'ordre de l'univers, i és tabú parlar-ne. Per això, al principi de la narració el nostre autor descriu la mort d'Amenemhat —mort violenta, com sabem— en uns termes «asèptics» que, uns segles més tard, convindran també, per exemple, a la descripció del traspàs de Thutmosis III, com ja hem assenyalat. El públic contemporani de l'obra ja sabia què havia de llegir entre línies i què havia de tenir present com a context inicial dels fets narrats. A més, un altre text contemporani, la *Instrucció d'Amenemhat al seu fill Sesostris*, descrivia, com també hem vist, les circumstàncies d'aquest atemptat reial, per bé que, un cop més, sense referir-se explícitament al desenllaç. I d'altra banda, hi ha silencis «de protagonista» o «literaris», coses que l'autor fa que l'heroi no s'atreveixi a dir, ni als seus eventuals interlocutors tot al llarg del seu periple ni al lector de l'obra (Sinuhè narra la història en primera persona). Com veurem, l'heroi se sap, en efecte, culpable de deslleialtat cap al rei, el pitjor antimèrit d'un súbdit faraònic. Uns i altres silencis generen una atmosfera d'opacitat i d'ambigüitat, de mitges veritats, que són volgudes per l'autor i que constitueixen el bastiment de la trama. Així, la recepció de l'obra és ben diferent per al lector antic i per al lector modern. El primer sap com substituir el que no es diu i considera els buits exigències culturals o recursos literaris. El segon, molt lluny del context històric i cultural, no deixa d'interrogar-se sobre les raons de l'exili de Sinuhè. I al bell mig hi ha l'egiptòleg, la tasca del qual és mirar de resoldre, en la mesura del que les fonts li vulguin dir, aquest interrogant.

La *Vida de Sinuhè* s'obre amb l'enumeració dels títols que el protagonista, que parla en primera persona, posseeix quan, al final de la seva vida, es disposa a narrar les seves aventures. Entre d'altres, ostenta el títol d'administrador «dels feus que té el sobirà / a les terres asiàtiques», que el faraó li ha concedit després del retorn del seu exili forçat al Pròxim Orient. Quan ja comença el relat pròpiament dit, Sinuhè torna a presentar-se, però ara amb els títols, molt més modestos, que ostentava a l'inici de la seva carrera com a oficial. Era un «company» del rei, «servidor de l'harem reial». Una investigació recent ha permès esbrinar que, en el Regne Mitjà, el terme que, de manera genèrica, es tradueix com a «company», *shemesu*, designava un membre d'un cos militar d'elit encarregat de la protecció del faraó o dels membres de la família reial. Sinuhè formava part, per tant, de la guàrdia que protegia l'harem del rei Amenemhat I i estava al servei, en concret —com segueix dient el text—, de la princesa Nofru, filla d'Amenemhat i germana o germanastra i esposa de Sesostris. A causa d'aquesta funció, Sinuhè coneixia bé els membres de l'harem, les esposes i els prínceps reials, Sesostris inclòs.

L'acció pròpiament dita s'obre amb l'anunci del traspàs d'Amenemhat, l'any 30 del seu regnat, i amb el silenci i el dol en què queda sumit el palau reial. Res no es diu de les circumstàncies i les causes d'aquesta mort. Mentre això s'esdevé a la cort, l'encara príncep Sesostris es troba en terres líbiques, tornant d'una missió militar. Sense que el text s'hi refereixi —l'auditori original no ho necessita—, estem probablement davant dels preparatius del *festival de Sed* d'Amenemhat, que, arribat al seu trentè aniversari de regnat, ha de sotmetre's al ritual de rejoveniment. Sabem, en efecte, que entre els preparatius per a aquesta gran celebració, que aplegava a la capital gent procedent de tot el país, hi havia la realització d'incursions militars a Líbia per obtenir presoners i bestiar en grans quantitats i de manera fàcil («libis captius i ramats / bestiar de tota mena / que ni es podia comptar»). I és en aquest context que es produeixen un seguit de fets, descrits, com dèiem, de manera ambigua, que determinaran el curs dels esdeveniments. Els «amics de palau» envien al príncep uns missatgers per informar-lo del que ha succeït a la cort. Tot i que l'ambaixada arriba en plena nit, Sesostris marxa immediatament cap a la capital acompanyat només dels seus homes de confiança, «d'amagat / de la resta de l'exèrcit». Aquesta darrera frase, però, en egipci té una estructura (volgudament?) ambigua i pot significar tant que el príncep va marxar sense que l'exèrcit ho sabés com que ho va fer sense que l'exèrcit sabés què havia passat a la cort, és a dir, que el faraó havia estat assassinat…

Mentre el príncep hereu marxa, però, un altre grup de missatgers enviats des de la cort s'adreça, en aquest cas, a la resta de prínceps reials que han anat a l'expedició, i en concret a un d'ells, que resta en l'anonimat: «Però els altres fills del rei / […] varen rebre un missatger; / jo no estava gaire lluny / i, en sentir tot el que deia / quan parlava amb

un dels fills, / el meu ànim trontollà». Sinuhè, que fins a aquest moment no ha aparegut encara en l'acció, presencia aquesta segona escena i escolta el que s'hi diu, sense, però, ser vist. El que veu i sent Sinuhè el colpeix de tal manera («Vaig tenir palpitacions, / els braços no em responien / i un tremolor molt intens / s'apoderà del meu cos») que l'empeny a fugir, primer del campament i després fins i tot del país. El text no és més explícit; al receptor egipci no li cal. Però per al lector d'avui i per a l'egiptòleg la pregunta és: què ha sentit Sinuhè que li ha causat tanta sorpresa i l'ha atemorit fins al punt de provocar el seu exili forçat?

Els darrers estudis sobre l'obra, en especial el de l'egiptòleg belga Claude Obsomer, a partir d'un nou i atent reexamen del text i d'una reconsideració de totes les dades històriques, arqueològiques i culturals que l'envolten i que envolten el seu transfons històric, han proposat una interpretació molt plausible dels fets, que permet omplir satisfactòriament els «silencis» literaris. Sinuhè és, com sabem, un membre de la guàrdia de l'harem d'Amenemhat al servei de la dama Nofru. Coneix bé, per tant, la família reial, les esposes del rei i tots els prínceps, que han nascut i viscut a l'harem. La primera aparició de Sinuhè en l'acció té lloc en el moment en què la segona ambaixada de palau s'adreça a un dels prínceps reials. Fins a aquest moment, ha descrit els fets com a narrador absent. Sembla lògic pensar, per tant, que això és degut al fet que ell forma part, com a soldat escorta, d'aquesta segona ambaixada. Si és així, ja sap, com a membre de la guàrdia de l'harem i igual que els integrants de l'ambaixada que ha informat Sesostris, què ha passat exactament a la cort, és a dir, que el faraó ha estat assassinat. Això, per tant, no pot ser la causa de la seva torbació. El que no sap, en canvi, és qui l'ha fet assassinar. Quan el portaveu de la segona ambaixada s'adreça al príncep anònim en uns termes que no ens són referits però que el receptor antic podia intuir per la reacció de Sinuhè, l'heroi, precisament, lliga caps i s'horroritza: aquell príncep és el beneficiari de la conjura. Si Sesostris ha deixat el campament intempestivament i se n'ha tornat a palau és perquè la qüestió successòria no està resolta i perquè, com vèiem al principi, la dinastia és fràgil encara. Sesostris sap que el seu tron no està segur i marxa per desactivar la conjura. Alguns egiptòlegs van més enllà i suggereixen, basant-se en altres proves indirectes, que el príncep en qüestió podria haver estat un fill d'Amenemhat i de l'hereva de la línia dinàstica de la dinastia precedent, convertida en una de les seves esposes com a mitjà de legitimació. Allò que l'escriptor no pot dir perquè és tabú, el lector egipci ho restitueix perquè coneix els fets.

Sinuhè s'allunya del campament i emprèn un viatge «cap al sud», seguint el límit occidental del delta (els esdeveniments anteriors havien tingut lloc, en efecte, en algun punt del nord de Líbia). Si no se'n va directament cap al nord o cap a l'est és, probablement, perquè la seva primera intenció (tampoc no expressada) és dirigir-se cap a la cort per informar Sesostris del que sap. És la seva obligació com a súbdit lleial. Però immediatament canvia de plans: «No tenia pas la idea / d'arribar fins a Palau, / creia que hi hauria lluites / i molt m'estava tement / que em costarien la vida». Sinuhè no sap, en efecte, si, en la situació de confusió i de fets precipitats que es trobarà a la cort, serà capaç de convèncer Sesostris que ell no forma part dels conjurats que ha escortat a Líbia, i tem per la seva vida. Decideix, per tant, abandonar Egipte. D'aquest temor envers Sesostris el relat, de moment, no en fa esment: l'autor ho deixa a la lliure interpretació del lector. Perquè el cert és que Sinuhè marxa a un exili forçat i alguna raó hi ha d'haver. Sabem —en parlàvem al principi— que, els mesos següents, Sesostris va venjar la mort del seu pare i va restablir l'ordre, però d'aquests fets el nostre relat no se'n fa cap ressò, perquè l'heroi ja ha pres un altre camí.

És en el desert del nord del Sinaí, en el seu viatge cap a Canaan, que Sinuhè, assedegat i sense forces, experimenta «el gust que té la mort». Però aquest moment crític dura poc, perquè ben aviat sent el mugit d'un ramat i uns beduins el recullen i li salven la vida. A continuació, va de contrada en contrada fins que arriba al país de l'Alt Retenu, al Líban, governat pel príncep Amunenshi, que l'acull. Quan Amunenshi l'interroga sobre les raons de la seva presència a Àsia, Sinuhè reconeix al lector que parla «mig mentint» en respondre: «Em trobava en terra líbia / tornant d'una expedició / quan m'explicaren els fets. / Vaig quedar-me trasbalsat / i vaig sentir com el cor, / palpitant fora de mi, / em portava pels camins / desèrtics de la fugida. / […] I encara no sé per què / vaig ser dut a aquest país. / Sembla tot un pla diví». És a dir, Sinuhè atribueix la raó de la

fugida a la torbació en conèixer la notícia de la mort del faraó. És evident, però, que això no justifica la fugida i, per tant, ha de recórrer a una intervenció divina. El lector ja està advertit que Sinuhè menteix, tant quan diu que ja era a Líbia quan es va assabentar de la notícia com quan justifica la fugida. Aquesta «mentida» és una nova «pista» que l'escriptor ofereix al lector per a la interpretació correcta dels fets. A continuació, Sinuhè es desfà en un apassionat elogi de qui és ja el nou rei d'Egipte, Sesostris. Amunenshi queda seduït per Sinuhè. En fa el seu home de confiança («em col·locà / al capdavant dels seus fills»), li dóna la seva filla gran per esposa i li permet que esculli una bona terra dins del seu país per establir-s'hi. A més, el fa cap d'una tribu i també, en haver comprovat les seves habilitats militars, comandant de les seves tropes. És així com l'heroi queda instal·lat a Canaan, té fills, que al seu torn es fan grans i esdevenen caps de tribus, i es converteix en un home ric, respectat i poderós. Com potser el lector ja deu haver observat, tot plegat té una certa similitud amb el relat bíblic de la fugida de Moisès cap al país de Madian (*Èxode*, 2, 15-22).

Arriba, d'aquesta manera, l'episodi central del relat: el duel contra el «guerrer de Retenu». Es tracta d'un campió que «havia sabut guanyar / de cap a cap tot Retenu, / no tenia parió» i que desafia Sinuhè a un combat singular perquè (com el mateix Sinuhè diu a Amunenshi) «enveja és tot el que té / de veure com vaig complint / les ordres que em dónes tu». Estem davant del motiu literari del combat entre el gran i el petit, el fort i l'intel·ligent, el prepotent i el just, en què s'imposa el segon. En aquest cas, el paral·lelisme amb el passatge bíblic del combat entre David i Goliat (*I Samuel*, 17, 4-54) és evident. Redactat aquest darrer en la seva forma definitiva gairebé un mil·lenni i mig més tard que el *Sinuhè*, no es tracta d'una transmissió directa del text. Més aviat cal pensar en històries orals que esdevenen intemporals i que circulen per Egipte i el Pròxim Orient fins que alguna tradició escrita les recull. En aquest sentit, el combat entre Sinuhè i el guerrer de Retenu és un episodi de fort contingut èpic que perfectament va poder separar-se del conjunt de l'obra i va poder tenir una vida oral independent. Sigui com sigui, el resultat del combat en el relat egipci és la victòria de Sinuhè sobre el seu adversari, la qual cosa li permet apropiar-se dels seus copiosos béns i augmentar la seva riquesa, el seu prestigi i el seu poder. Sinuhè es troba en el punt àlgid de la seva carrera asiàtica, però: «Tinc una casa immensa, || estic ben reputat, / però quan faig memòria || només penso en la cort».

Sinuhè s'enyora i prega a déu perquè li permeti tornar a Egipte. El faraó és llavors informat del desig de l'heroi i la seva reacció és de magnanimitat envers el súbdit que donava per desaparegut. Li envia una ordre reial per informar-lo que pot tornar quan vulgui i àdhuc per exhortar-lo a fer-ho. Per a ell, Sinuhè no és culpable de res: «Si has voltat per l'estranger / de Quedem fins a Retenu / i si has anat recorrent / un país darrere l'altre / seguint l'impuls del teu cor, / què temies haver fet / perquè s'anés contra tu?». No havent comès cap crim, l'heroi —diu el rei— ha de tornar, perquè «T'has fet vell i ja declina / la teva força viril. / Cal, doncs, que vagis pensant / en el teu enterrament». I és que un egipci ha de morir i ser enterrat a Egipte.

En la seva missiva de resposta al rei, Sinuhè torna a referir-se a les raons del seu exili amb un llenguatge velat i cercant una causalitat aliena a la seva voluntat. Hi ha coses que no es poden dir i tampoc no li cal ser més explícit. En la seva omnisciència, el rei sap tot el que s'ha de saber (i el lector, també): «El senyor que tot ho sap, / que sap com són els seus súbdits, / sabia, des de Palau, / que aquest humil servidor / tenia por de parlar-ne, / l'afer era massa greu / per poder ser repetit. / […] I pel que fa a la fugida / d'aquest humil servidor / jo no l'havia prevista, / ni la duia pas al cor / ni la vaig planificar. / I encara no sé pas què / em foragità de casa, / com si fos talment un somni». Tant Sinuhè, com a protagonista, com el faraó, en la seva omnisciència, coneixen que la causa de tot plegat és la por de l'heroi. Por, primer, dels fets que li ha tocat viure, sense voler-ho, la nit a Líbia en què ha comprès qui hi havia al darrere de la conjura que havia posat fi a la vida del rei Amenemhat. Por, després, de tornar a palau i veure's implicat en les lluites entre faccions a la cort. I por, finalment i sobretot, del mateix Sesostris, perquè, amb la fugida, ha comès un acte de deslleialtat cap a ell, en no haver posat per damunt de la seva pròpia integritat física l'obligació de fer-li arribar la informació crucial que posseïa. Sinuhè no pot dir-ho, però el rei sí, i ho perdona; quan rep l'heroi en audiència després de la seva tornada, proclama: «Ja no tindrà por, / no sentirà més terror, / serà un amic entre els nobles / i viurà amb els cortesans». L'antimèrit de Sinuhè serveix a l'autor del relat per

exaltar la saviesa i la magnanimitat del faraó envers els seus cortesans i súbdits i és, sens dubte, una de les motivacions «reialistes» de l'obra de què parlàvem al principi.

La darrera part del relat consisteix en la descripció dels preparatius per a la tornada (Sinuhè deixa els seus béns a la seva família asiàtica perquè tornarà sol, atès que només ell és egipci), en el viatge de tornada, en la rebuda a la cort, en la instal·lació a Egipte, on rep noves propietats i nous títols gràcies a la magnanimitat del faraó, i en els preparatius per a la seva mort i el seu enterrament. «I així vaig poder fruir / dels favors que el rei atorga, / fins que fou vingut el dia / en què vaig desembarcar».

* * *

Crec poder afirmar que el llibre que el lector té entre les mans constitueix una veritable joia. Una joia literària, perquè *La vida de Sinuhè* és, com queda dit, l'obra mestra de la literatura de l'antic Egipte i una de les grans creacions literàries que l'Antiguitat ens ha llegat.

Una joia literària, també, perquè la versió catalana directa que n'ha fet Jordi Fortuny, tot combinant magistralment un bon coneixement de l'egipci, el seu reconegut domini del llenguatge i la seva capacitat de joc amb les paraules (de les nostres llengües d'avui), així com —no menys important— el seu especial sentit de l'humor i de la vida, està en tot moment a l'altura de l'original. A diferència de les traduccions més acadèmiques dels especialistes, la versió de Fortuny és fresca, viva, planera i, sobretot, és un text català nou i lliure, en cap moment sotmès als motlles d'una sintaxi aliena. Els versos blancs, que segons alguns egiptòlegs són precisament la forma que té el text original, per bé que sigui difícil demostrar-ho en l'estat actual dels nostres coneixements en matèria de versificació egípcia, li imprimeixen una cadència i un ritme d'una gran eficàcia expressiva.

Una joia artística, perquè les il·lustracions de Perico Pastor, en la línia de treballs seus precedents amb textos literaris de l'Antiguitat com ara la il·lustració de la Bíblia, estan dotades d'una força i un poder d'evocació extraordinaris. Sensuals unes vegades, inquietants unes altres, carregades d'expressivitat sempre, les imatges de Pastor aprofundeixen plàsticament en la matèria literària fins a la captació d'actituds psicològiques, de situacions paradigmàtiques, d'essències culturals, d'emocions antigues i contemporànies.

I una joia bibliogràfica, perquè l'elegant i alhora sòbria edició que ha fet l'Associació de Bibliòfils de Barcelona es correspon amb la qualitat tant de l'obra, com de la versió catalana, com de les il·lustracions.

No em resta, per tant, sinó felicitar els creadors i promotors per la iniciativa, agrair-los que m'hagin convidat a participar-hi amb aquestes pàgines i congratular-me per l'aparició en el mercat bibliogràfic català d'aquesta esplèndida versió de l'obra més emblemàtica de la literatura de l'Egipte dels faraons.

Josep Cervelló Autuori
Professor d'Egiptologia de la Universitat Autònoma de Barcelona
Sant Antoni de Vilamajor, 26 de febrer de 2013

La vida de Sinuhè o El gust de la mort

Nota prèvia

Els egipcis escrivien sense espais separadors de paraules ni de frases, això vol dir que el text original és continu però, per tal de facilitar-ne la comprensió, la versió actual es presenta dividida en capítols. Cada capítol va precedit d'una breu introducció en cursiva, que dóna un mínim de claus per fer-lo entenedor.

Tot i que la mètrica egípcia és prou desconeguda, els especialistes estan d'acord a veure el text com un vers narratiu i a distingir-hi, a l'interior, tres cançons. És per això que la versió que es presenta ha estat feta en versos blancs. Per a més detalls de la mètrica i la traducció, vegeu l'apèndix.

A la dreta del text hi ha unes referències alfanumèriques (per exemple R20, B235 o A05) que remeten al text original (vegeu l'apèndix). El lector que no estigui per brocs farà bé de no fer-ne cas. Com també pot no fer cas dels textos en cursiva, que són responsabilitat absoluta de qui ha fet aquesta versió. I si en començar la lectura, troba que el primer capítol és àrid —que ho és— farà bé de no capficar-s'hi i passar directament al segon o al tercer.

Finalment, voldria mostrar el meu agraïment a Adrià Creus, Glòria Cortada, Marta Garcia, Montse Gòmez, Valentí Gòmez i Oliver, Clara Guasch, Sara Sansuan i Anna Serra, que van tenir la paciència de llegir-se el text quan encara estava lluny de ser el que avui es publica i van suggerir canvis molt interessants. A Teresa Lloret, que per cada riu sap trobar un pont. A Jep Ferret, amb qui vam estar hores parlant de les sinalefes i molts altres detalls de mètrica. A David Rull, a les classes del qual vaig tenir el gust de conèixer el *Sinuhè*. I a Josep Cervelló, que, havent llegit les tres primeres pàgines, m'encoratjà a fer tot el text i després se'l mirà amb atenció d'especialista i em donà consells d'amic.

Jordi Fortuny Boladeras

1. Presentació

Com si fos una autobiografia de les que els egipcis gravaven a les seves esteles funeràries, Sinuhè comença el seu relat enumerant títols i càrrecs. Entre els seus càrrecs destaca el de servidor de la reina. I la reina Nofru, poca broma, tenia el seu nom gravat tant a Khenemsut —que és tal com es deia el recinte de la piràmide del rei Sesostris I— com a Kanofru —el recinte de la piràmide del rei Amenemhat I.

D'altra banda, Sesostris I era fill d'Amenemhat I i, per tant, el seu matrimoni amb Nofru era incestuós, cosa ben habitual a les famílies reials egípcies.

El noble, el canceller, R1-AOS
l'amic únic, el prohom, AOS-R1
el cap d'administradors
dels feus que té el sobirà
a les terres asiàtiques,
el vertader conegut
del rei, el seu benamat,
el company Sinuhè diu:
jo acompanyava el senyor
perquè d'ell n'era company;
i servidor de l'harem
reial, de la noble dama,
la granment afavorida,
reial muller de Sesostris
a Khenemsut, reial filla
d'Amenemhat a Kanofru, R5
Nofru, dama benaurada.

2. La mort del rei

Sembla un fet històric que el rei Amenemhat I va morir víctima d'una conspiració, però el text, de conspiració, no en parla, almenys no explícitament, només diu que el rei va morir. L'anomena amb el seu nom de coronació, Sehotepibre; també s'hi fa esment com a «déu», ja que el faraó d'Egipte era rei i déu a la vegada.

I vivia, quan vivia, en un gran palau, al qual es podia accedir per la doble gran porta.

El dia set del tercer
mes de l'estiu de l'any trenta,
el déu pujà a l'horitzó.
Sehotepibre, el rei
de l'Alt i del Baix Egipte,
ascendí cap al seu cel.
I reunida amb el Sol,
la carn divina fou una
amb la del seu creador.

Palau estava en silenci;
tots els cors, desconsolats;
la doble gran porta, closa;
els cortesans, afligits,
amb els caps sobre els genolls;
i la noblesa, plorant.

RIO

3. La notícia de la mort del rei

Avisat pels amics —«amic» i «company» eren dos dels títols que el rei atorgava als cortesans que l'envoltaven—, Sesostris s'assabenta de la mort del seu pare i, com a hereu, ja se l'anomena «falcó» assimilant-lo al déu falcó Horus, el déu encarnat en la persona del rei viu.

Sinuhè, d'una manera poc clara, també s'assabenta de la mort del rei. I d'alguna cosa més, que nosaltres no sabrem.

Temps abans de tot això,
Sa Majestat féu marxar
un exèrcit sobre Líbia.
El seu fill gran, el bon déu
Sesostris, el comandava.
Enviat per colpejar
els països estrangers
i castigar tots aquells
que vivien entre els libis,
ara estava de tornada,
portant, com és natural,
libis captius i ramats,
bestiar de tota mena
que ni es podia comptar.

Els amics, des de la cort,
enviaren missatgers
cap a la frontera oest
per informar el fill del rei
dels afers esdevinguts
a les cambres de Palau.
El trobaren pel camí
quan s'estava fent de nit.
No s'entretingué pas gens:
el falcó sortí volant
amb els companys, d'amagat
de la resta de l'exèrcit.
Però els altres fills del rei,
que estaven a rereguarda,
varen rebre un missatger;

jo no estava gaire lluny
i, en sentir tot el que deia
quan parlava amb un dels fills,
el meu ànim trontollà.
Vaig tenir palpitacions,
els braços no em responien
i un tremolor molt intens
s'apoderà del meu cos.
Em vaig allunyar corrents,
i a l'entremig d'unes mates
vaig trobar un amagatall
prou apartat del camí
i de la gent que hi passava.

4. La fugida

Sinuhè, des de Líbia, va fins al sud del delta, travessa el Nil i arriba a Retenu, que segurament ocupava el que ara és Líban. Molts dels altres llocs que es mencionen són difícils d'identificar.

Més fàcil d'identificar és Sekhmet —una deessa representada amb cap de lleona—, associada amb la guerra i l'agressivitat, que té el poder de provocar malalties i epidèmies, però també de guarir-les.

Vaig anar-me'n cap al sud,
no tenia pas la idea
d'arribar fins a Palau,
creia que hi hauria lluites
i molt m'estava tement
que em costarien la vida.
Vaig travessar el llac Maàty
per la riba de Sicòmor
fins al domini d'Esnofru.
A la vora dels seus camps,
m'hi vaig passar tot el dia
i quan ben just clarejava
ja de nou estava en marxa.
Em vaig trobar pel camí
un home que, atemorit,
em presentà els seus respectes
sense pensar que era jo
qui d'ell sentia temor.
En ser l'hora de sopar
arribava al Port del Bou;
portat pel vent de ponent,
vaig travessar amb una barca
que no tenia timó
i vaig anar fent camí
pel llevant de la pedrera
que és damunt de la Senyora
de la Muntanya Vermella.
Seguint a peu cap al nord
vaig atènyer Murs del Príncep,
—havien estat bastits
per repel·lir els asiàtics
i trepitjar els beduïns—,
allà vaig passar reptant
per darrere d'unes mates,
tenia por de ser vist
per algun dels sentinelles
que des del mur vigilaven.
Caminant tota la nit
vaig arribar fins a Peten
quan el dia es feia clar
i vaig quedar-me aturat
molt a prop dels llacs Amargs.
La set m'estava rondant
i s'apoderà de mi,
mai no m'he sentit tan sec,
tenia foc a la gola,
aquest, vaig dir-me llavors,
deu ser el gust que té la mort.

Però els mugits d'unes vaques
varen fer que alcés el cap
i em recompongués els ossos;
vaig albirar uns asiàtics,
un d'ells em reconegué
—havia viscut a Egipte—
i, després que em donés aigua
i em bullís un pot de llet,
amb ell vaig poder arribar
on era la seva tribu.
Tot el que em feren fou bo.

Més tard vaig anar passant
un país darrere l'altre,
i vaig deixar enrere Biblos
per anar-me'n a Quedem.
Vaig estar-m'hi un any i mig
fins que el príncep Amunenshi,
sobirà de l'Alt Retenu,
se m'emportà tot dient:
—Vine amb mi, que estaràs bé,
sentiràs parlar l'egipci.
Això, m'ho digué perquè
coneixia el meu caràcter
i havia sentit parlar
de la meva saviesa,
convivia amb uns egipcis
que n'havien donat fe.

I llavors em preguntà:
—Com ha estat que has fet això?
Què passa? Què succeí
a les cambres de Palau?
I jo li vaig contestar:
—Sehotepibre, el rei
de l'Alt i del Baix Egipte,
s'enlairà vers l'horitzó.
No se'n sabien les causes
ni què podria passar.
Mig mentint, vaig afegir:
—Em trobava en terra líbia
tornant d'una expedició
quan m'explicaren els fets.
Vaig quedar-me trasbalsat
i vaig sentir com el cor,
palpitant fora de mi,
em portava pels camins
desèrtics de la fugida.
Tot i que a la meva cara
mai ningú no m'escopí,
mai ningú no m'insultà,
mai ningú no murmurà,
ningú no sentí el meu nom
en boca del pregoner.
I encara no sé per què
vaig ser dut a aquest país.
Sembla tot un pla diví.

¿I què serà —em digué—
d'aquesta terra sense ell,
aquest déu benefactor
que estenia el seu temor
pels països estrangers
com si fos talment Sekhmet
quan envia un any de pesta?
I jo li vaig contestar:
—De manera natural
el seu fill és a Palau
i, ocupant el lloc del pare,
s'ha fet càrrec de l'herència.

5. El cant del faraó

Sinuhè interromp el diàleg —ens podríem imaginar que estem en un musical— i entona un cant de lloança a les excel·lències del rei.

Si entremig dels seus enormes poders, el faraó podia torçar els corns dels enemics és perquè els guerrers s'assimilaven a toros braus. I si els estrangers s'allunyen de la deessa Gran és perquè es tracta de la serp que el rei duu al front, la que aniquila els enemics.

Ell és el déu que no té parió,
abans que ell fos cap altre no existí.
És el senyor del gran coneixement
d'exactes plans i d'excel·lents dictats.

Hom va i hom ve quan ell ho decideix,
i tot país per ell queda sotmès,
i al pare estant a dins del seu palau
li fa report dels seus mandats complits.

És el guerrer de braç més poderós,
el més valent, no s'ha vist res semblant
a quan s'abat damunt dels estrangers
i cos a cos amb tots lliura combat.

Els torça els corns, els reblaneix les mans,
els impedeix que puguin formar rengs
i els trenca el cap si gosen fer-li afront,
al seu voltant ningú roman dempeus.

Camina prest per atrapar qui fuig,
no va pas lluny el qui li mostra el dors,
però ell mai, el dors, no el mostra mai,
duu el cap molt alt quan ha de matxucar.

S'alça valent fitant la multitud,
mai no es permet estar descoratjat
i audaç s'abat damunt dels llevantins,
car és feliç de massacrar estrangers.

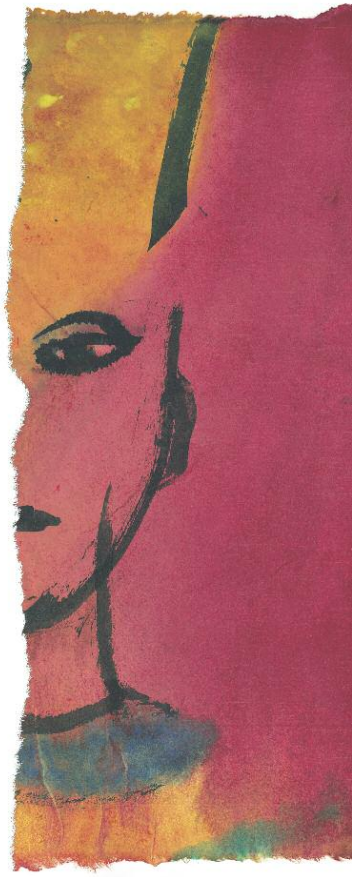
Alça l'escut i avança trepitjant,
mata d'un cop, no li'n cal donar dos.
Ningú com ell no pot posar l'arc tens
ningú com ell, les fletxes disparar.

Els estrangers s'allunyen del seu braç
com del poder de la deessa Gran.
Del seu combat, tothom en sap la fi:
no hi ha perdó, no hi ha supervivents.

És el senyor més dolç, el més amable,
i sedueix tothom amb molt d'amor
i la gent l'ama més que no llurs cossos,
i s'hi sent més feliç que no amb llurs déus.

Marits amb llurs mullers, d'ençà que ell regna
amb ell van fent camí, curulls de goig,
de l'ou estant el rei ja seduïa
i prou s'hi dedicà des que nasqué.

Al seu entorn els parts es multipliquen,
és el gran do que déu ens ha donat.
I que feliç és ara aquesta terra,
que es fa més gran perquè l'eixampla ell!

6. Sinuhè s'instal·la a Retenu

Acabat el cant, Sinuhè continua parlant del rei amb Amunenshi. El príncep no dubta a fer-lo quedar a Retenu i Sinuhè viurà a partir d'ara a l'estranger. Però en certa manera viurà a l'estil egipci: en una terra rica i fèrtil com la vall del Nil, sense oblidar la seva moral, la que obliga, per exemple, a donar de beure a l'assedegat, i comportant-se amb els estrangers com ho fa el rei d'Egipte, sense pietat.

—No tardarà a conquerir
totes les terres del sud
i pels països del nord
no tindrà sinó menyspreu,
justament fou engendrat
per colpejar els asiàtics
i trepitjar els beduïns.
Envia-li missatgers,
fes que sàpiga el teu nom,
que encara que siguis lluny
ets algú que vol saber,
així el fill farà per tu
tot allò que feia el pare,
perquè mai Sa Majestat
no deixarà de fer el bé
als països estrangers
que li siguin prou fidels.

Ell se m'adreçà dient:
—Egipte és ara feliç
sabent que el seu rei és fort.
Però, mira, tu ets aquí,
i és amb mi que restaràs.
El que et faré serà bo.

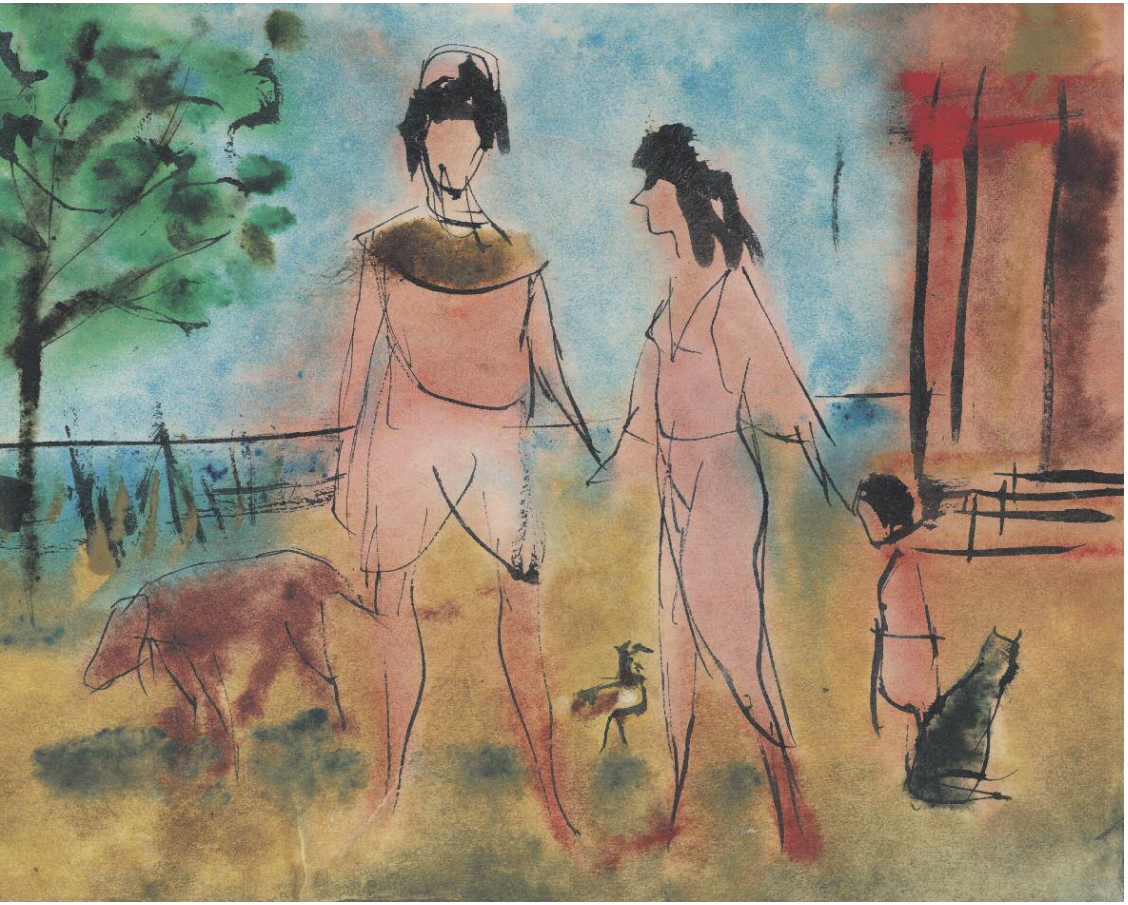
Tot seguit em col·locà
al capdavant dels seus fills
i acordàrem casament
amb la seva filla gran.
Després em féu escollir
entre allò més escollit
que aquell príncep posseïa:
un bon tros del seu país
a tocar de la frontera
d'un altre país veí;
era una terra molt bona,
que s'anomenava Iaa.

Una terra amb moltes figues
i amb tant de raïm que el vi
corria més que no l'aigua,
molt generosa amb la mel,
amb oli molt abundant
i amb tota mena de fruites
que penjaven dels seus arbres.
D'ordi i blat no n'hi faltaven
i tenia molts ramats,
bestiar de tota mena
que ni es podia comptar.

I se'm donà molt de tot
perquè molt se m'estimava.

Ell em féu cap d'una tribu,
triada entre les millors
que tenia el seu país.
Se'm feia pa cada dia,
se'm preparaven begudes
i se'm donava bon vi,
carn guisada i aviram,
que rostien a la brasa,
i, a més a més, molta caça,
la que per mi es capturava
i de grat se m'oferia,
i les preses que em portaven
els meus gossos caçadors.
I se'm feien molts pastissos.
I tot es cuinava amb llet.

Allà vaig viure-hi molt temps,
els meus fills s'hi feren grans
i bons guerrers, governaven
cadascun la seva tribu.
I qualsevol missatger
que pujava cap al sud
o baixava des d'Egipte,
parava per estar amb mi.
Jo feia parar tothom.
A qui estava assedegat,
jo li donava de beure,
a qui s'havia perdut
jo li indicava el camí,
a qui s'havia assaltat
jo li prestava socors.

Enfrontats els asiàtics
contra els prínceps estrangers,
els vaig donar bons consells
de com s'havien de moure.
I el príncep de l'Alt Retenu
em nomenà per molts anys
comandant del seu exèrcit.

B100

Mai cap país estranger
sobre el qual jo vaig marxar
no resistí el meu assalt.
Saquejava prats i pous,
capturava el bestiar,
m'emportava els habitants,
rapinyava els comestibles
i massacrava la gent
amb el meu braç poderós,
amb les fletxes del meu arc,
amb les meves maniobres,
amb els meus exactes plans.

B105

Li vaig ser molt valuós.
Com que em sabia valent,
m'estimava amb tot el cor;
i havent vist la vigoria
que tenien els meus braços,
decidí de col·locar-me
al capdavant dels seus fills.

7. El combat singular

Sinuhè es veu obligat a acceptar un desafiament que ell no ha buscat. Abans del combat, parla amb Amunenshi. D'entrada, es compara amb un toro errant que rep els atacs d'un altre toro. Després, però, parla d'un toro més destacat —ell mateix, Sinuhè— que no s'arruga davant de l'altre toro que busca lluita —el guerrer que el desafia.

El combat no li va malament. I acaba donant gràcies a Montu, el déu local de Tebes i el déu egipci de la guerra.

Vingué un guerrer de Retenu,
i amb aire desafiant
féu cap a la meva tenda.
Era un guerrer destacat,
havia sabut guanyar
de cap a cap tot Retenu,
no tenia parió.
Em digué de lluitar amb ell,
pensava que em guanyaria
i, d'acord amb el consell
dels caps de la seva tribu,
ja tenia planejat
capturar-me el bestiar.

El meu príncep, Amunenshi,
volgué que jo l'informés.
—Jo no el conec, li vaig dir,
jo no sóc en absolut
un amic seu que es passeja
quan vol pel seu campament.
És que he saltat els seus murs?
És que he obert el seu harem?

Enveja és tot el que té,
de veure com vaig complint
les ordres que em dónes tu.

Jo sóc com un toro errant
que s'ha trobat al bell mig
d'un ramat que no és el seu
i el cap del ramat l'ataca,
un toro de banyes llargues
que arremet i que envesteix.

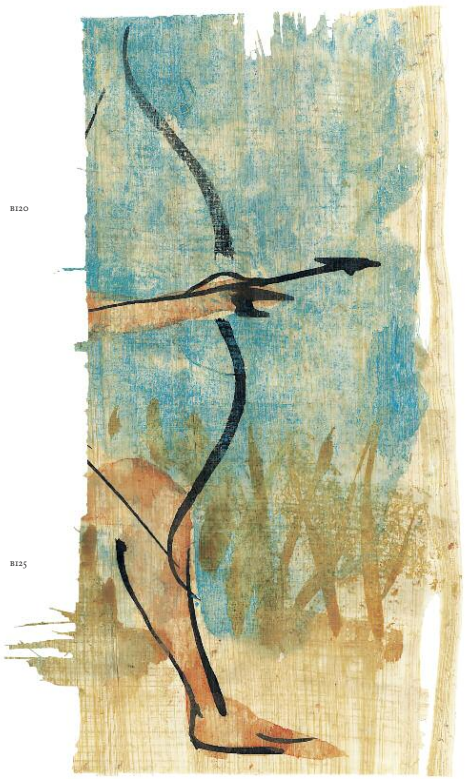
Algú d'origen humil
que arribi a tenir poder,
podrà ser mai estimat?

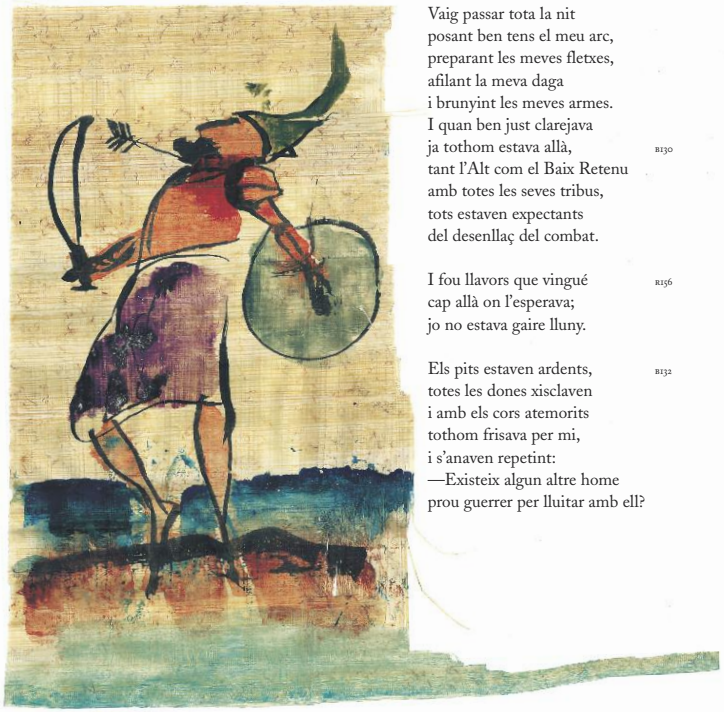
Mai no hi ha hagut cap arquer
que fos amic d'un pagès.

Ni res pot fer que s'arreli
un papir a la muntanya.

Quan un toro busca lluita,
¿un altre més destacat
se li girarà d'esquena
per por d'amidar les forces?
Si el cor li demana lluita,
doncs, que digui el seu desig!

Déu ignora el que ha manat?
Ell que sap el què i el com?

Vaig passar tota la nit
posant ben tens el meu arc,
preparant les meves fletxes,
afilant la meva daga
i brunyint les meves armes.
I quan ben just clarejava
ja tothom estava allà,
tant l'Alt com el Baix Retenu
amb totes les seves tribus,
tots estaven expectants
del desenllaç del combat.

I fou llavors que vingué
cap allà on l'esperava;
jo no estava gaire lluny.

Els pits estaven ardents,
totes les dones xisclaven
i amb els cors atemorits
tothom frisava per mi,
i s'anaven repetint:
—Existeix algun altre home
prou guerrer per lluitar amb ell?

Em vaig anar escapolint
de totes les seves armes:
tant l'escut com la destral
i un braçat de javelines
aviat foren a terra.
I després d'anar esquivant
una rere l'altra, totes,
les fletxes que disparava,
és quan se m'abalançà
amb intencions de matar-me
i li vaig disparar jo.
La meva fletxa es quedà
ben clavada en el seu coll.
Féu un gran crit i caigué
esclafant-se tot el nas.
La seva pròpia destral
em serví per rematar-lo,
i vaig posar-me dempeus
al cim de la seva esquena,
per llançar el meu crit de guerra.
Els cananeus m'aclamaren.
Vaig donar gràcies a Montu.
I mentre la seva gent
s'anaven posant de dol,
el meu príncep, Amunenshi,
m'estrenyia entre els seus braços.

Vaig emportar-me els seus béns
i tot el seu bestiar.
Allò que ell volia fer-me,
vaig ser jo qui l'hi va fer,
i apoderant-me de tot
el que tenia a les tendes,
li vaig deixar el campament
completament despullat.
Vaig acumular riqueses
i moltíssim bestiar.
Allà, m'hi vaig fer molt gran.

Déu havia estat clement
amb qui s'havia irritat,
amb qui havia fet vagar
per països estrangers.
Avui, el seu cor exulta.

8. Sinuhè fa balanç

Sinuhè, exultant, es posa a cantar. I resumeix el que ha estat fins ara la seva vida a Retenu: uns anys en els quals ha aconseguit triomfar en tot. En gairebé tot. Perquè hi ha una cosa important que el neguiteja.

Fugia un fugitiu deixant el seu ambient,
avui el meu bon nom s'estén fins a Palau.
Vagava un vagabund perquè tenia fam,
avui jo dono pa a tots els meus veïns.
Un home abandonà la seva terra nu,
jo sóc qui pot lluir vestits de fil ben blanc.
Un home corregué per falta de correus,
jo sóc qui posseeix tots els servents que vol.
Tinc una casa immensa, estic ben reputat,
però quan faig memòria només penso en la cort.

9. La pregària

Sinuhè explica el seu neguit i eleva una pregària al déu que se l'ha endut, tot i que no sap quin déu és.

També es lamenta de ser lluny de la mestressa de la Terra i de la senyora del Tot, és a dir, de la reina, assimilada a Nut, la deessa de la nit, sovint representada com un cel estelat a la cara interna de la tapa dels sarcòfags. Que ella sigui, sobre seu, el seu cel eternament!

Oh, déu, qualsevol sigueu,
vós que vàreu ordenar
aquesta meva fugida,
mostreu la vostra clemència
i torneu-me cap a Egipte.
Vós podeu fer, certament,
que jo pugui veure el lloc
on el meu cor sempre ha estat.

Què pot haver-hi més gran
que el fet d'unir el meu cadàver
amb la terra on he nascut?
Imploro la vostra ajuda
perquè el fet feliç ocorri.

Oh, que déu em doni gràcia,
que faci ennoblir el final
d'aquell que tingué afligit.

Que tingui el cor compassiu
amb aquell que força a viure
en països estrangers.

Si avui es mostra clement
sens dubte sabrà escoltar
uns precs que vénen de lluny.

Que allargui la seva mà
a qui vagant per la terra
ha arribat on ell l'ha dut.

Que el rei d'Egipte, clement,
m'atorgui la seva gràcia
i per ella pugui viure.

Que jo pugui saludar
la mestressa de la Terra
que s'està a la cort del rei
i pugui tornar a obeir
les ordres dels seus infants.

Tant de bo que tot el cos
se'm pogués rejovenir,
la vellesa ja és un fet
i la feblesa em domina,
tinc els ulls lents i feixucs,
els braços sense vigor
i les cames que refusen
d'acompanyar un cor cansat.
M'aproximo a la partença.

Que se'm vulguin emportar
cap a les ciutats eternes!
I que abans faci servei
a la senyora del Tot
i tant de bo que m'expliqui
que els seus fills estan tots bé.

Que ella sigui, sobre meu,
el meu cel eternament!

10. L'ordre reial

El rei, amb una ordre reial encapçalada pels cinc elements que conformen la titulatura reial, deixa sentir la seva veu.

Un cop fou comunicat
a Sa Majestat el rei
de l'Alt i del Baix Egipte
Kheperkare, dit Sesostris,
l'estat en què jo em trobava,
Sa Majestat envià
emissaris que em portaren
distingits presents reials.
I a aquest humil servidor,
tractat com si fos un príncep
d'algun país estranger,
el cor se li va eixamplar.
I encara més en sentir
els missatges que enviaren
de la cort els fills del rei.

Ordre reial enviada al seu humil servidor sobre el seu retorn a Egipte

Horus, encarnat;
Les Dues Senyores, encarnades;
Horus Auri, encarnat;
Rei de l'Alt i el Baix Egipte,
Kheperkare; Fill de Re,
Sesostris; que visqui sempre
i per sempre eternament.

Per al company Sinuhè:
La present ordre reial
és duta a les teves mans
per fer-te saber el següent:
Si has voltat per l'estranger
de Quedem fins a Retenu
i si has anat recorrent
un país darrere l'altre
seguint l'impuls del teu cor,
què temies haver fet
perquè s'anés contra tu?
Tu no havies blasfemat
per reprotxar-te ni un mot,
tu no havies pas dit res
al consell dels magistrats
de manera que hom pogués
anar contra el teu discurs.
El pla d'aquesta fugida,
que lluny s'emportà el teu cor,
al meu cor no hi era pas
i res no tinc contra tu.
El teu Cel és a Palau,
avui com sempre es manté
floreixent i poderosa,
amb tots els símbols reials
de la Terra sobre el cap
i envoltada dels seus fills
a les cambres de Palau.
Seràs ric amb el que et donin
i viuràs dels seus presents.

Torna a Egipte! I veuràs
el palau on vares crèixer,
besaràs la teva terra
davant la doble gran porta
i seràs amb els amics.
T'has fet vell i ja declina
la teva força viril.
Cal, doncs, que vagis pensant
en el teu enterrament,
el moment del teu traspàs
a l'estat de benaurança.

Se t'assignarà una nit
per ser cobert amb ungüents
i amb les benes que teixeix
Taït amb divines mans.
Després, quan arribi el dia
que t'uniràs amb la terra,
un seguici funerari
t'acompanyarà a la tomba.
I tindràs sarcòfag d'or,
màscara de lapislàtzuli
i, per damunt teu, el Cel.

Un cop ficat a la caixa,
amb els músics al davant,
els bous tiraran de tu
i a l'entrada de la tomba
tindràs dansa de la mort;
se't llegiran les ofrenes
i se't faran sacrificis
davant la teva capella.
I els teus pilars construïts
de pedra blanca brillant
es veuran entre les tombes
que s'han fet pels fills del rei.

La teva mort no serà
a cap país estranger.
No et duran pas a la tomba
els cananeus, ni et daran
la pell d'un vulgar moltó
perquè et faci de taüt.
Ni cap túmul, no et faran.
Ja n'hi ha prou de córrer món!

Pensa en el teu cadàver, i torna!

B195

II. La resposta

Sinuhè expressa el seu agraïment al ka del rei —el ka, per als antics egipcis, és un dels aspectes espirituals que constitueixen la persona, el que representa la força vital. I tot seguit invoca els déus, demanant-los que estimin el nas del rei, que és per allà on entra l'alè vital. Els déus que menciona —entre els quals hi ha la senyora d'Imhet, la cobra que cenyeix el cap del rei— eren els més importants d'aquella època, però no eren pas tots. A les Dues Terres, és a dir, a Egipte, no en van faltar mai, de déus.

Aquesta ordre m'arribà
quan jo, enmig de la tribu,
dempeus l'estava esperant.
Tan bon punt em fou llegida,
humilment em vaig prostrar
i, estirat bocaterrós,
vaig anar tirant-me terra
a grapats sobre els cabells.
Vaig recórrer el campament
exclamant amb crits de joia:
—Com pot ser que això se'm faci,
a mi, a un servidor
el cor del qual el féu perdre's
per països tan estranys?
Que bell vostre cor magnànim
que m'aparta de la mort!
I vostre ka permetent
que jo pugui fer la fi
amb el meu cos a Palau!

Resposta a l'ordre reial

El servidor de la cort,
Sinuhè, diu el següent:
En bona i gran pau sigueu!
Els detalls de la fugida
que aquest humil servidor
cometé, ple d'ignorància,
són perfectament sabuts
pel vostre ka, oh, bon déu,
senyor de les Dues Terres,
amat de Re; favorit
de Montu, senyor de Tebes;
així com d'Amon, senyor
del tron de les Dues Terres;
Sobek-Re; Horus; Hathor;
Atum amb la seva Ennèada;
Soped; Neferbau; Semseru;
Horus de l'Est; la senyora
d'Imhet —Vostre cap cenyeixi!
l'Assemblea de les Aigües;
Min-Horus en els deserts;
la Gran, senyora de Punt;
Nut i Haroeris-Re.

Que tots els déus de la terra
i de les illes del mar
vulguin omplir el vostre nas
de vida i de fortalesa.
I que us vulguin enriquir
amb llurs esplèndids presents.
I que us vulguin atorgar
eternitat sense límits
i duració sense fi.

Que vostre temor ressoni
per les valls i les muntanyes
i tot el que el Sol encercla
us sigui sotmès del tot.

Heus aquí, doncs, la pregària
d'aquest humil servidor
al seu senyor que l'aparta
de la tenebra dels morts.

El senyor que tot ho sap,
que sap com són els seus súbdits,
sabia, des de Palau,
que aquest humil servidor
tenia por de parlar-ne,
l'afer era massa greu
per poder ser repetit.

Gran déu, que s'iguala a Re
en la seva comprensió
de qui el serví de bon grat!

Aquest humil servidor
es troba a les vostres mans.
Si m'heu volgut protegir,
sóc a la vostra mercè.

És la Vostra Majestat
Horus el conqueridor
i són més forts vostres braços
que totes les terres juntes.

Que la Vostra Majestat
ordeni algun dia rebre
Khentiuash de Khentikeshu,
Meki de Quedem, i Menus
de les terres de Fenekhu,
són prínceps de bona fama
que s'han fet grans estimant-vos,
no cal parlar de Retenu,
us pertany com vostres gossos.

I pel que fa a la fugida
d'aquest humil servidor,
jo no l'havia prevista,
ni la duia pas al cor
ni la vaig planificar.
I encara no sé pas què
em foragità de casa,
com si fos talment un somni.

Com si algú que viu al delta
es veiés a Elefantina,
un home dels aiguamolls
perdut pel desert de Núbia.

Jo no vaig tenir mai por,
mai ningú no em perseguí,
mai ningú no m'insultà,
ningú no sentí el meu nom
en boca del pregoner.
Era tot una altra cosa,
un calfred a tot el cos,
les cames que s'apressaven
dominades pel meu cor
i el déu que havia ordenat
aquesta meva fugida
enduent-se'm molt enllà.

No he estat mai presumptuós,
l'home que coneix la terra
és persona temerosa.
Re ha estès vostre temor
per tota la terra egípcia
i vostre terror per tots
els països estrangers.

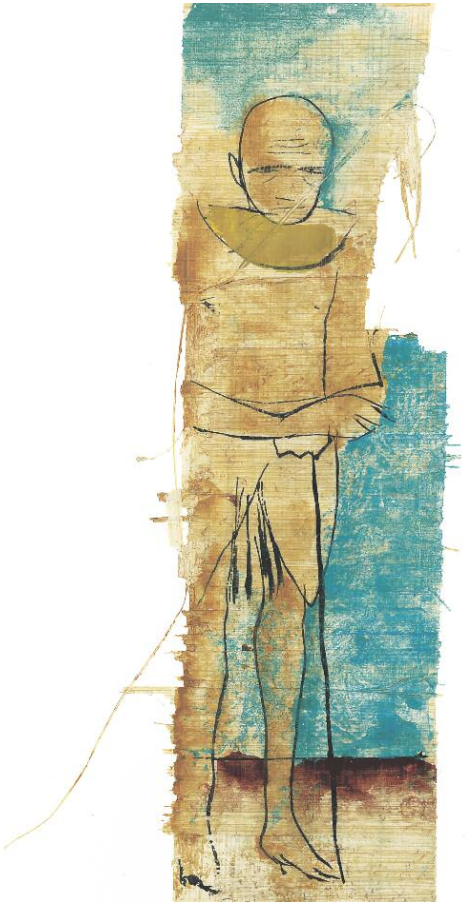
Tant si jo fos a Palau
com ara que em trobo aquí,
sou vós qui sempre cobreix
el meu humil horitzó.

El Sol brilla cada dia
per la vostra voluntat,
les aigües dels rius es beuen
perquè vós així ho voleu,
l'aire del cel es respira
perquè vós així ho dieu.

Si s'ha vingut a buscar-me,
aquest humil servidor
deixarà niu i niuada
que durant tots aquests anys
ha criat tant lluny de vós.

Actueu, oh, Majestat,
segons el vostre desig,
que tot el que viu és viu
per l'alè que vós doneu!

Que Re, Horus i Hathor
vostre noble nas estimin
i Montu, senyor de Tebes,
desitgi donar-li vida
per tota l'eternitat!

12. La tornada

Sinuhè enfila per fi el camí de casa. Fa un alto a la fortalesa fronterera anomenada Camins d'Horus i, per un canal que unia la fortalesa amb el Nil, navega fins a Ittauy, la capital.

A bord es fa cervesa; s'elaborava pastant farina d'ordi amb aigua i filtrant després la barreja. Aquesta cervesa, sembla que es bevia just acabada de fer i, per tant, no devia ser pas una beguda alcohòlica, ja que no tenia temps de fermentar.

Em fou concedit un temps
perquè m'estigués a Iaa
i traspassés als meus fills
els béns que jo posseïa.
Vaig encarregar al fill gran
tenir cura de la tribu;
la tribu i tots els meus béns
—els servents, el bestiar,
els fruits i els arbres fruiters—
van quedar a les seves mans.
I aquest humil servidor
emprengué el camí del sud.

En arribar a Camins d'Horus
vaig parar per descansar.
El cap de la fortalesa
que vigila la frontera
féu que Palau ho sabés
enviant-los un missatge.
I llavors Sa Majestat
féu que em vingués a buscar
un eficaç intendent
dels obrers dels camps reials.
Amb ell venien vaixells
que duien presents del rei
per a aquells bons asiàtics
que m'havien fet d'escorta
fins a atènyer Camins d'Horus;
vaig cridar-los pels seus noms,
sense oblidar-me'n de cap,
perquè tots aquells servents
feien bé la seva feina.

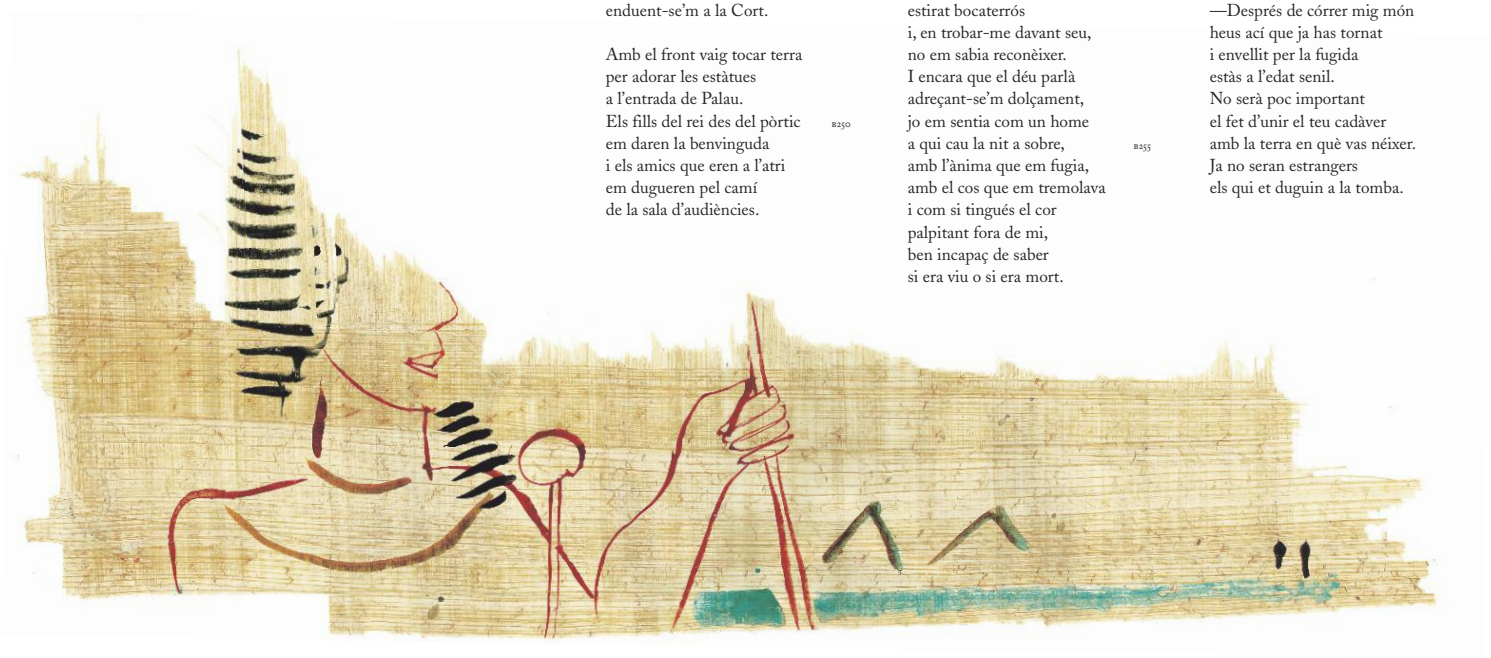
De seguida vaig partir,
i un cop hissada la vela
es posaren a pastar
perquè no em faltés cervesa
i me n'anaren filtrant
tot el camí fins a Ittauy.

13. L'audiència reial

Assegut en el seu tron dins d'un pòrtic d'electre —un aliatge d'or i plata—, el rei rep amablement Sinuhè, que encara té un últim atac de por.

Molt aviat, a trenc d'alba,
em vingueren a cridar:
deu homes varen entrar,
deu homes varen sortir
enduent-se'm a la Cort.

Amb el front vaig tocar terra
per adorar les estàtues
a l'entrada de Palau.
Els fills del rei des del pòrtic
em daren la benvinguda
i els amics que eren a l'atri
em dugueren pel camí
de la sala d'audiències.

Vaig trobar Sa Majestat
assegut en el gran tron
dins del seu pòrtic d'electre.
De seguida vaig postrar-me
estirat bocaterrós
i, en trobar-me davant seu,
no em sabia reconèixer.
I encara que el déu parlà
adreçant-se'm dolçament,
jo em sentia com un home
a qui cau la nit a sobre,
amb l'ànima que em fugia,
amb el cos que em tremolava
i com si tingués el cor
palpitant fora de mi,
ben incapaç de saber
si era viu o si era mort.

I Sa Majestat digué
a un dels amics presents:
—Alça'l, deixa que em parli.
Sa Majestat prosseguí:
—Després de córrer mig món
heus ací que ja has tornat
i envellit per la fugida
estàs a l'edat senil.
No serà poc important
el fet d'unir el teu cadàver
amb la terra en què vas néixer.
Ja no seran estrangers
els qui et duguin a la tomba.

No vagis més contra tu!
Contra tu, mai més no hi vagis!
Perquè no et vas defensar
quan se sentia el teu nom?
Quin càstig et feia por?

La meva resposta fou
la d'un home atemorit:
—Què em demana el meu senyor
que jo li pugui respondre?
No va haver-hi pas cap falta
de respecte envers cap déu,
sinó solament terror,
aquell que encara duc dins
i que ordenà la fugida.
I ara sóc davant de vós,
vós sou la vida mateixa.
Actueu, oh, Majestat,
segons el vostre desig!

I llavors es féu entrar
tota la reial família
i Sa Majestat digué
a la muller reial: —Mira,
és Sinuhè, que ha tornat
i està fet un cananeu,
l'han criat els asiàtics.
Ella proferí un gran crit,
les filles del rei també.
I xisclant totes alhora
a Sa Majestat digueren:
—De debò, no pot ser ell,
oi sobirà, senyor meu?
I Sa Majestat digué:
—Oh i tant que l'és, de debò.

I com que havien portat
cròtals, collarets i sistres
varen fer-ne oferiment
a Sa Majestat el rei.

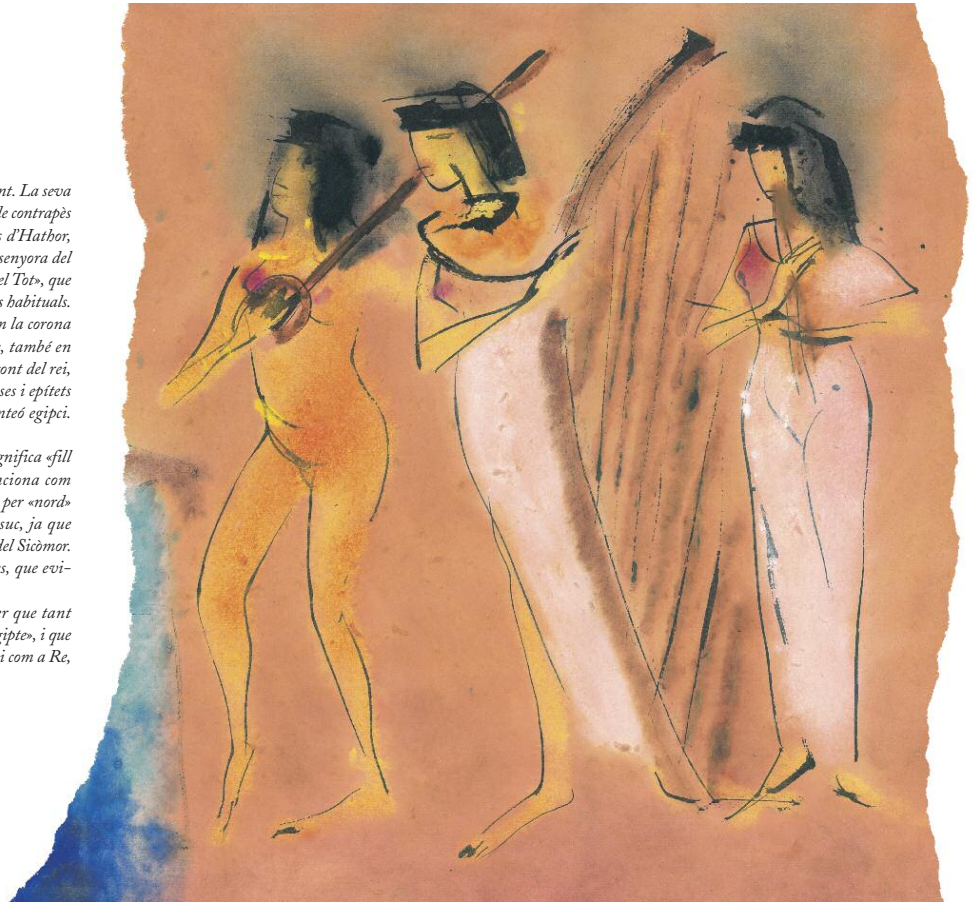

14. La cançó de les filles

Les filles del rei intercedeixen a favor de Sinuhè cantant. La seva cançó comença amb una ofrena al rei: cròtals, collarets de contrapès i sistres són instruments de música i, també, atributs d'Hathor, deessa que s'assimila, com Nut, a l'esposa del rei. «La senyora del Cel», «l'Àuria», «la senyora dels Estels» o «la senyora del Tot», que ja s'ha deixat sentir abans, formen part dels seus epítets habituals. Però de deesses n'hi ha més: tant la corona Blanca com la corona Roja, a més de ser símbols de l'Alt i del Baix Egipte, també en són, de deesses. Com l'Ureu, la cobra que, posada al front del rei, és un símbol del seu gran poder. Si tal garbuix de deesses i epítets us atabala, no intenteu esbrinar com s'articula el panteó egipci. És del tot incompatible amb la nostra lògica.

Per altra banda, el nom de Sinuhè, «sa nehet», significa «fill del sicòmor»; però, fent un joc de paraules, se'l menciona com «sa mehit», és a dir, «fill del Vent del Nord» —i aquí, per «nord» es pot entendre Retenu; el joc de paraules té el seu suc, ja que Hathor és la deessa del Vent de Nord, però també ho és del Sicòmor. En aquesta versió n'hi ha un altre, de joc de paraules, que evidentment a l'original no hi era.

I abans de sentir la cançó, potser anirà bé saber que tant «Ambdues Terres» com «Terra Amada» signifiquen «Egipte», i que l'epítet de «senyor d'Ambdues Terres» tant s'aplica al rei com a Re, el déu Sol.

Que vulguin rebre vostres mans
els bells adorns,
de la senyora del Cel són.
Oh, rei etern!
Que vulgui l'Àuria fer viu
el vostre nas
i la senyora dels Estels
s'uneixi amb vós.

Si la corona Blanca va
del sud al nord
i la corona Roja va
del nord al sud
i van tan juntes que una són
perquè ho maneu,
teniu l'Ureu posat al front,
oh, Majestat!

Si heu apartat la vostra gent
de la misèria
teniu la pau de Re, senyor
d'Ambdues Terres.
I heu de tenir, oh, Majestat!
lloança eterna,
com la senyora del Tot és
lloada sempre.

Afluixeu l'arc, dipositeu
les vostres fletxes
i concediu el vostre alè
a qui s'ofega.
Doneu-nos, doncs, un bell present
en un bell dia.
És aquest fill del Vent del Nord,
que *in-Sinuhè-m.*

Un estranger que fou nascut
a Terra Amada,
que cometé per por de vós
una fugida
i que la terra abandonà
pel terror vostre.
És aquest fill del Vent del Nord,
que és Sinuhè.

La faç que ha vist la vostra faç
no pot empal·lidir.
Els ulls que us han fitat de prop
no poden tenir por.

15. El desenllaç

Amb les paraules del rei, taxatives, com no podien ser altrament, s'inicia el final, que no podia ser sinó un final feliç.

Potser convindria recordar que «amic» era un dels títols que tenien els cortesans que envoltaven el rei.

I llavors Sa Majestat
digué: —Ja no tindrà por,
no sentirà més terror,
serà un amic entre els nobles
i viurà amb els cortesans.
I aneu, ara, tots vosaltres
cap al vestidor reial
perquè sigui ben atès.

Vaig sortir de l'audiència
i, agafant-me de les mans,
totes les filles del rei
em varen acompanyar
fins a la doble gran porta.

De moment em vaig quedar
a casa d'un fill del rei;
no li faltava cap luxe,
una gran sala de bany
plena d'imatges divines
i tot de béns proveïts
per la Casa del Tresor:
a cada cambra hi havia
roba feta amb lli reial
i la mirra i l'oli fi
que només fa servir el rei
i aquells nobles que ell estima.

I com que tots els servents
feien bé la seva feina,
afaitat i pentinat,
sense l'engrut del desert
ni la roba beduïna,
em vaig treure uns anys de sobre.

I vestit de fil ben blanc,
ungit amb l'oli més bo
i havent dormit en un llit,
vaig poder deixar la sorra
als beduïns que hi habiten
i l'oli d'oliva bast
als que l'usen per untar-s'hi.

Em donaren, poc després,
una casa amb un jardí,
que havia estat temps abans
la d'un amic ja difunt.
S'empraren molts artesans
per tal de reconstruir-la
i per poder replantar
tots els arbres de bell nou.

De la cort em duien àpats
tres o quatre cops al dia,
i, a més a més, moltes coses
que els fills del rei em donaven
sense parar ni un moment.

Em feren una piràmide
tota bastida de pedra
i situada al bell mig
de les piràmides grans.
El cap dels picapedrers
en trià l'emplaçament
i el cap dels delineants
dibuixà tots els detalls
perquè el cap dels escultors
hi escolpís moltes imatges
i els treballadors en cap
s'ocupessin de la resta.

Es posà tot l'aixovar
a la cambra mortuòria.

M'assignaren sacerdots
per tal de servir el meu ka
i un domini funerari
amb terres ben cultivades
i amb un hort, tal com es fa
per un amic principal.

Tenia la meva estàtua
tota recoberta d'or
i amb el faldellí d'electre,
perquè era Sa Majestat
qui l'havia feta fer!

Mai per cap home comú
no s'ha fet res de semblant.

I així vaig poder fruir
dels favors que el rei atorga,
fins que fou vingut el dia
en què vaig desembarcar.

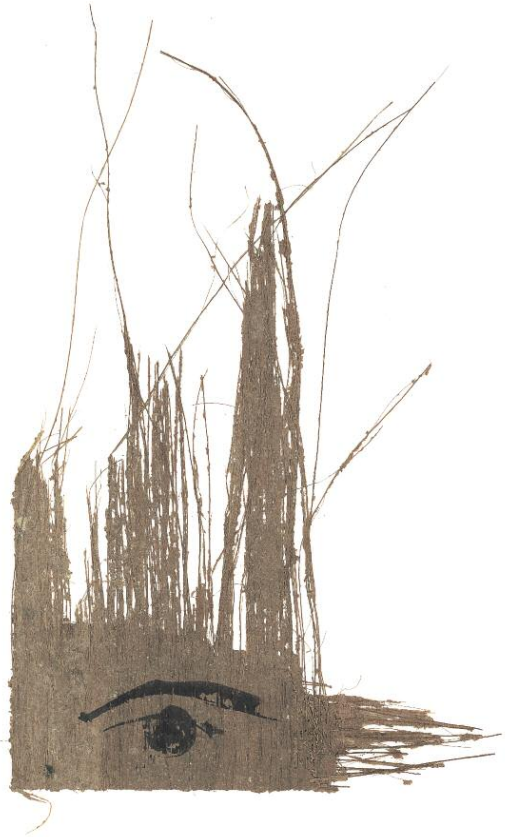

16. Colofó

Tots els papirs literaris egipcis acabaven d'una manera semblant.

Aquest manuscrit es lliura,
des de l'inici al final,
tal com s'ha trobat escrit.

Apèndix

1. Dels originals

El text original prové de diverses fonts. Fonamentalment de dos papirs de les dinasties XII i XIII: el papir Berlín 10499 (provinent del Ramesseu de Tebes Oest, abreviat R), de 203 línies de text, que conté el principi però no el final, i el papir Berlín 3022 (abreviat B), de 311 línies de text, que conté gairebé tot el conte, tret del principi. En algunes ocasions també he tingut en compte l'òstrakon de l'Ashmolean Museum 1945.40 (abreviat AOS), que data de la dinastia XIX, i conté gairebé tot el text.

Els tres textos estan escrits en hieràtic, és a dir, l'escriptura cursiva que s'utilitzava sobre papirs i trossos de ceràmica (òstraka). I com que el hieràtic no sóc capaç de llegir-lo, he usat les transcripcions a jeroglífics de Blackman i de Koch.

Més encara, com que vaig aprendre a llegir jeroglífics, però no sempre sóc capaç d'entendre les subtilitats del text, he mirat les traduccions que n'han fet Lefebvre, Lichteim, Simpson, Parkinson, Galán, López i Castellanos-Gassó-Serrano, i també les frases que cita Loprieno (vegeu la bibliografia).

El text egipci té passatges ambigus i susceptibles d'interpretacions diverses, per tant les versions esmentades tenen diferències notables. En els casos de discrepància, a vegades he seguit la versió que més m'ha agradat, en d'altres he barrejat solucions de diversos autors i en algunes, poques, he estat prou agosarat per fer una versió pròpia. Així doncs, es pot considerar que les traduccions dels autors esmentats també formen part del text original.

1.1. Bibliografia

Blackman, A. M., *Middle-Egyptian Stories* (Bibliotheca Aegyptiaca II). Brussel·les: Fondation Égyptologique Reine Élisabeth, 1972.

Castellanos, C.; Gassó, J. i Serrano, A., *La història de Sinuhè i altres contes*. Lleida: Pagès Editors, 2006.

Galán, J. M., *Cuatro viajes en la literatura del antiguo Egipto*. Madrid: CSIC, 1998.

Koch, R., *Die Erzählung des Sinuhe* (Bibliotheca Aegyptiaca XVII). Brussel·les: Fondation Égyptologique Reine Élisabeth, 1990.

Lefebvre, G., *Romans et contes égyptiens de l'époque pharaonique*. París: Librairie d'Amérique et d'Orient, 1982.

Lichteim, M., *Ancient Egyptian Literaure*, vol. I. Berkeley: University of California Press, 1973.

López, J., *Cuentos y fábulas del Antiguo Egipto*. Barcelona: Trotta-Publicacions de la UB, 2005.

Loprieno, A., *Ancient Egyptian. A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Parkinson, R. B., *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems. 1940-1640 BC*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Simpson, W. K. (ed.), *The Literature of Ancient Egypt*. New Haven i Londres: Yale University Press, 1973.

2. De la traducció

Pensant que la rima podria forçar massa el text, he optat pels versos blancs. I pel que fa a la mètrica, he tingut present el que Salvador Oliva va deixar escrit a *Fugitius*, editat per Quaderns Crema a Barcelona l'any 1994: «trair un poquet la normativa, / creu-me, lector, no fa cap mal. / Naturalment tota sinèresi / tindrà el suport de la sindèresi […]».

Com si es tractés d'un romanç tradicional, el gruix del relat està fet amb heptasíl·labs; només el rei, a l'«Ordre reial», es permet, a l'inici i al final, unes llicències mètriques: qui, sinó el rei, s'ho podria permetre?

Per al «Cant del faraó» vaig pensar en els versos d'Ausiàs Marc i, mentre el feia, em venia al cap, com no podia ser d'altra manera, la música de Raimon: per a les vuit primeres estrofes, formades per decasíl·labs *a minore* i masculins, m'anava bé el ritme de «Veles e vents», però la melodia que imaginava era més aviat la de «Si com lo taur». Però a les tres últimes estrofes, que és quan tot d'una el text s'endolceix, als decasíl·labs *a maiore*, femenins i masculins alternats, els va millor la música de «Com un puny».

Als alexandrins de la «Cançó de Sinuhè» els podria convenir un *blues*, però tampoc no els aniria malament un *rap*.

Per a la «Cançó de les filles», que és la més festiva, la música de Raimon em va tornar a servir de guia: a les dues primeres estrofes —octosíl·labs alternats amb tetrasíl·labs masculins—, «La balada de la garsa i l'esmerla» de Joan Roís de Corella; a les estrofes tercera, quarta i cinquena —octosíl·labs alternats amb tetrasíl·labs femenins—, «Bella, de vós só enamorós» de Joan Timoneda. I per a l'última —octosíl·labs alternats amb hexasíl·labs—, una barreja de les dues.

2.1. Glossari

Hi ha paraules egípcies que, segons els autors esmentats, admeten diverses traduccions. Heus ací algunes de les més significactives.

Pel que fa al palau reial i la cort:

ḫnw (khenu): és una paraula que té diverses accepcions, «interior», «Egipte», «Residència». Aquí s'ha traduït normalment per «Palau» (amb majúscula i sense article); tot i que a B36 ha semblat millor «cambres de Palau»; a B95 i a B157, «Egipte»; i a B188, «el palau».

ꜥḥ (ah): sovint es tradueix per palau, però s'ha preferit «la cort»; excepte a B50, «a dins del seu palau»; i a B46, «Palau».

Pel que fa a l'oposició Egipte/estranger, terra cultivada/desert:

tꜣ (ta): s'ha traduït sempre per «terra».

ḫꜣst (khaset): significa «desert» o «país estranger»; aquí s'ha traduït per «país estranger» i, en els casos que el context deixava clar que es tractava d'un país estranger, simplement per «país».

Pel que fa als egípcis i als estrangers s'han adoptat les equivalències següents:

smr (semer): amic
ḥꜣty-ꜥ (hati-à): prohom
šmsw (shemesu): company
šnywt (sheniut): cortesans
pꜥt (pat): noblesa
iry pꜥt (iri-pat): noble
srw (seru): nobles
ḥqꜣ (heca): príncep, cap (B86)
ꜥꜣmw (aamu): cananeus
styw (setiu): asiàtics
nmiw-sꜥy (nemiu-shai): beduïns
iꜣḥtyw (iabetiu): llevantins
pḏtyw (pedjetiu): estrangers
tmhw / tḥnw (txemehu / txehenu): tot i ser dues tribus que habitaven la zona que avui és Líbia, no s'ha fet cap distinció i en ambdós casos s'ha traduït per «libis».

2.2. Altres detalls de la traducció

Per raons de mètrica, eufonia o comprensió, en alguns passatges no s'ha seguit l'ordre del text original i en d'altres s'han fet supressions o afegitons. Heus ací alguns exemples:

R1: per raons mètriques hi ha un lleuger canvi d'ordre, «prohom» (*ḥꜣty-ꜥ*) hauria d'anar abans de «canceller» (*sḏꜣwty bity*).

R10: per facilitar la comprensió s'ha afegit «afligits»; la frase feta «amb el cap sobre els genolls» en egipci denota tristesa.

R10: «temps abans de tot això» és una traducció lliure de *ỉst rꜣ*, partícules que marquen un canvi de registre, sovint temporal.

B40: alguns autors (Lefebvre, Castellanos-Gassó-Serrano) tradueixen *wꜥwt wꜥrt* per «camins del desert», altres (Lichteim, Simpson, Parkinson, Galán, López) per «camins de la fugida». La solució adoptada és sincrètica: «camins desèrtics de la fugida».

B55: «els trenca el cap si gosen fer-li afront» és una traducció lliure de *lꜣ ỉ ḫr pw ṯs(ỉ) wpt*, que literalment seria «és un que renta la cara (és a dir, es venja), un que esbotza fronts».

B62: «mata d'un cop, no li'n cal donar dos» és una traducció lliure de *n wḫm.n=f ꜥ ḥdb=f*, que literalment seria «no repeteix el cop. Mata».

B70-B71: «i que feliç és ara aquesta terra, que es fa més gran perquè l'eixampla ell!» és una traducció lliure de *rš wy tꜣ pn ḥqꜣ(w).n=f swsḫ tꜣš pw*, que literalment seria «i que feliç és ara aquesta terra, que ell ha governat. Ell és qui eixampla les fronteres».

B172-173: s'ha afegit «el meu cel», el text diu «que ella passi l'eternitat damunt meu» (*sḏ=s nḥḥ ḥr=ỉ*).

B173: s'ha afegit «dit Sesostris».

B178: el text diu «còpia de l'ordre» (*mit n wḏ*), s'ha canviat per «ordre reial».

B180: s'ha suprimit «ordre reial», el text diu «ordre reial per al company Sinuhè» (*wḏ-nsw n šmsw sꜣ-nht*).

B204: s'ha suprimit «còpia», el text diu «còpia a la resposta a aquesta ordre» (*mit n smỉ n wḏ pn*).

B220: el text diu «que ta majestat ordeni fer que ell sigui portat» (*wḏ grt ḫm=k rdỉt in.tw=f*), s'ha preferit «ordeni algun dia rebre» i s'ha canviat l'ordre dels personatges per motius de mètrica.

B236-B235: la traducció del fragment «si s'ha vingut a buscar-me […] per l'alè que vós doneu» és segurament la més lliure de tot el text.

En primer lloc, d'acord amb Simpson, la frase *ỉwt pw iry r bꜣk im* s'ha posat al principi del passatge; la paraula *ṯt*, que llegint-la *ṯty* alguns tradueixen per visir, però que López tradueix per *hijos* i Parkinson, per *chicks* («pollets» en el sentit de «fills»), ha esdevingut «niu i niuada»; i si, d'una banda, «durant tots aquests anys» és un afegitó, de l'altra, s'ha suprimit un *ḥꜣk im* («aquest humil servidor»), ja que la repetició semblava excesivament feixuga.

Tres versos més avall, *ꜥnḫ=tw m ṯw n dd=k*, que literalment seria «hom viu per l'alè que vós doneu», ha esdevingut «que tot el que viu és viu per l'alè que vós doneu». L'al·literació, és clar, a l'original no hi és. Tal vegada servirà per compensar altres al·literacions, a les quals els egipcis eren molt aficionats, i que aquesta versió no ha sabut conservar.

B276: el text original conté un joc de paraules intraduïble (vegeu l'entradeta del capítol 14); per compensar se n'ha fet un altre, totalment inventat, amb *«in-Sinuhè-m»*. Més de quatre el podran titllar d'*agosarat*.

B277: s'ha afegit «és aquest fill del Vent de Nord, que és Sinuhè» per tal d'arrodonir l'estrofa.

Índex

Presentació 6
Ramon Pla i Arxé

Prefaci 9
Josep Cervelló Autuori

La vida de Sinuhè o El gust de la mort

Nota prèvia 27
1. Presentació 28
2. La mort del rei 30
3. La notícia de la mort del rei 32
4. La fugida 34
5. El cant del faraó 38
6. Sinuhè s'instal·la a Retenu 40
7. El combat singular 44
8. Sinuhè fa balanç 48
9. La pregària 50
10. L'ordre reial 52
11. La resposta 56
12. La tornada 60
13. L'audiència reial 62
14. La cançó de les filles 66
15. El desenllaç 68
16. Colofó 72
Apèndix 74

© de l'edició:
2013, Associació de Bibliòfils de Barcelona
C/ Bisbe Caçador, 3
08002 Barcelona
www.bibliofilsbcn.cat
© del prefaci: Josep Cervelló
© de la traducció: Jordi Fortuny
© de les il·lustracions: Perico Pastor

Dip. leg.: B. 13181-2013

Aquesta edició de *La vida de Sinuhè o El gust de la mort*,
en versió de Jordi Fortuny i amb il·lustracions de Perico Pastor,
publicada per l'Associació de Bibliòfils de Barcelona,
s'ha acabat de realitzar el 6 de juny de 2013.

La presentació ha anat a càrrec de Ramon Pla, membre de la Junta Directiva de l'ABB.
El prefaci ha anat a cura de Josep Cervelló, professor d'Egiptologia de la UAB.
El disseny gràfic ha estat realitzat per Salvador Saura i Ramon Torrente.
La realització de l'edició ha anat a càrrec d'Edicions de l'Eixample.
La revisió del text ha estat feta per Joan Lluís Quilis.
El text ha estat compost amb les famílies tipogràfiques Adobe Caslon i Transliteration.
Els originals sobre pedra de Perico Pastor han estat fotografiats per Carme Masiá
i els dibuixos sobre papir i paper han estat reproduïts per Solanverd.
Per a la coberta s'ha utilitzat un paper fet a mà per Ca l'Oliver, Molí Paperer,
elaborat expressament per a aquesta edició.
L'interior s'ha imprès sobre paper Tintoretto Neve de 200 g.
La impressió en òfset i la manipulació s'han dut a terme als tallers gràfics de Syl.
L'estoig ha estat realitzat per Expertus.

S'han imprès, en edició única, 200 exemplars no venals:
150 exemplars, numerats i nominals, de l'1 al 150, per als socis individuals,
25 exemplars, numerats i nominals, de l'1 al XXV, per als socis col·lectius,
i 25 exemplars, marcats alfabèticament, destinats als col·laboradors i al dipòsit legal.

Cada llibre va acompanyat d'una litografia original de Perico Pastor, estampada a cinc tintes
sobre paper Velin Arches de 300 g per Fulvio Lourenço i Iris Alférez al taller Artistic/Litho.

Exemplar núm.